

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Tereza Šátavová

Styl literatury pro děti a mládež. Prózy Ivy Procházkové

The Style of Children's and Youth Literature: Prosaic Works by Iva Procházková

Praha 2020

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Petru Marešovi, CSc., vedoucímu práce, za veškeré podněty a připomínky, které pomohly tuto práci formovat do finální podoby.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Tereza Šátavová

Abstrakt:

Tato práce se zabývá jazykovým a stylistickým rozbořem literatury pro děti a mládež. Nejprve vymezuje termín „literatura pro děti a mládež“ a následně prezentuje dosavadní poznatky, ke kterým došla česká a slovenská stylistika. Cílem práce je pak ověřit prezentované poznatky na díle Ivy Procházkové. Jsou analyzovány tituly *Eliáš a babička z vajíčka*, *Myši patří do nebe* a *Červenec má oslí uši*, tedy díla určená čtenářům od šesti do dvanácti let. Jazyková a stylová analýza vychází z publikace *Prostor pro jazyk a styl* Oldřicha Uličného a Jana Horáka. Analýza zjišťuje, jak texty zohledňují předpokládaný věk čtenáře, například v rozsahu kapitol, mírou užívání expresivních a hovorových výrazů v řeči postav a vypravěče nebo složitostí v oblasti syntaxe. Na závěr jsou postihnuty některé společné rysy autorčina jazyka a stylu.

Klíčová slova (česky):

Literatura pro děti a mládež, česká stylistika, dětský aspekt, jazyk a styl, Iva Procházková

Abstract:

The thesis deals with linguistic and stylistic analysis of children's and youth literature. First, it defines the term "children's and youth literature" and then presents the existing knowledge of Czech and Slovak stylistics. The aim of the work is to verify the presented knowledge in the work of Iva Procházková. Titles *Eliáš a babička z vajíčka*, *Myši patří do nebe* and *Červenec má oslí uši* intended for child readers from six to twelve years of age were analysed.

Linguistic and stylistic analysis bases on the publication *Prostor pro jazyk a styl* by Oldřich Uličný and Jan Horák. The analysis examines how the texts take account of the reader's expected age, such as in the range of chapters, the amount of use of expressive and colloquial expressions in the speech of characters and narrator or the complexity of syntax. Finally, some common features of the author's language and style are captured.

Klíčová slova (anglicky):

Children's and youth literature, Czech stylistics, children's aspect, language and style, Iva Procházková

Obsah

1. Úvod	7
2. Literatura pro děti a mládež.....	8
2.1. Vymezení pojmu	8
2.2. Jazyk a styl LPDM	11
3. Iva Procházková	15
3.1. Tvorba pro děti a mládež.....	15
3.2. Literární ceny	16
3.3. Reflexe tvorby Ivy Procházkové.....	18
4. Eliáš a babička z vajíčka.....	20
4.1. Horizontální členění textu	20
4.2. Vertikální členění textu	21
4.2.1 Ilustrace.....	21
4.2.2 Řeč vypravěče.....	22
4.2.3 Řeč postav	25
4.3. Shrnutí	28
5. Myši patří do nebe	29
5.1. Horizontální členění textu	29
5.2. Vertikální členění textu	30
5.2.1 Řeč vypravěče.....	30
5.2.2 Řeč postav	32
5.3. Shrnutí.....	34
6. Červenec má oslí uši.....	36
6.1. Horizontální členění textu	36
6.1.1 Titul.....	36
6.1.2 Kapitoly	37
6.2. Vertikální členění textu	38
6.2.1 Řeč vypravěče.....	39
6.2.2 Řeč postav	41
6.3. Shrnutí.....	44
7. Závěr.....	45
8. Seznam použité literatury	47

1. Úvod

Bakalářská práce se pokouší podat ucelenější přehled vybraných prací zaměřujících se na oblast jazyka a stylu literatury pro děti a mládež a tyto poznatky ověřuje na základě rozboru díla Ivy Procházkové.

Práce se v teoretické části zaměřuje na obecné vymezení pojmu literatury pro děti a mládež a následně podává přehled dosavadních poznatků české a slovenské stylistiky v oblasti jazyka a stylu literatury pro děti a mládež. Publikaci *Prostor pro jazyk a styl* považujeme v tomto ohledu za práci, která v českém kontextu pojímá problematiku jazyka a stylu literatury pro děti a mládež nejkompaktněji a nejuceleněji.

K analýze jazyka a stylu literatury pro děti a mládež volíme vybraná díla Ivy Procházkové, přední české autorky literatury určené dětem. Pro její dílo je charakteristické zaměření na různé věkové kategorie, od nejmenších až po nejstarší dětské čtenáře. Na tomto základě vybíráme prózy zaměřující se na čtenáře od 6 do 12 let: *Eliáš a babička z vajíčka* (2002), *Myši patří do nebe – ale jenom na skok* (2006) a *Červenec má oslí uši* (1995). Tituly řadíme podle doporučeného věku předpokládaného čtenáře od textů pro nejmladší po texty pro starší čtenáře. Díla věnující se starším čtenářům (adolescentům) ponecháváme v této práci stranou.

Cílem práce je analyzovat způsoby užívání jazykových prostředků a principy celkové organizace textu vybraných próz. Pozornost zaměříme jednak na specifické rysy komunikace dětí a mládeže znázorněné v prózách, jednak na modelování subjektu recipienta. Na základě rozborů se pokusíme formulovat závěry týkající se stylu vybraných textů, postihnout případné stylistické shody či rozdíly mezi jednotlivými texty – např. upozornit na konstantní rysy autorčina stylu, na případné odlišnosti mezi staršími a novějšími texty a na rozdíly podmíněné zaměřením na odlišné recipienty.

2. Literatura pro děti a mládež

Bylo nebylo, Byl jednou jeden; Za devatero horami a devatero řekami; Kde bolo, tam bolo; Once upon a time; Es war einmal; Il était une fois; C'era una volta.

Tradičních způsobů upozorňujících čtenáře, že text, který drží v ruce, bude využívat určité konvenční motivy, témata, ale také narativní způsoby, syntaktické prostředky, či slovní zásobu, je v každém jazyce několik. Ustálený úvod je pak zpravidla následován i ustáleným zakončením – v českém jazyce je to například: *...a žili šťastně až do smrti; ...a jestli neumřeli, tak tam žijí do dnes; Zazvonil zvonec a pohádka byl konec.* Přestože tyto ustálené formulace jsou typické pro žánr pohádky, předpokládáme, že i jiné žánry literatury pro děti a mládež využívají specifické jazykové a stylistické prostředky. *Bylo nebylo* tedy není jediný způsob, jakým identifikujeme texty určené primárně dětskému čtenáři. Cílem této práce bude mimo jiné právě sledovat, jaké způsoby a prostředky tato literatura využívá pro signalizování toho, že se jedná o text, jehož předpokládaným recipientem je dítě.

2.1. Vymezení pojmu

V práci používáme termín literatura pro děti a mládež (dále LPDM), který je v současnosti v českém prostředí už poměrně ustálený. Jak informuje *Encyklopedie literárních žánrů*¹, v minulosti se užívaly názvy jako „dětské spisy“, „dětské čtení“, nebo třeba „dětské písemnictví“. Přestože za ustálenější je považován termín s předložkou „pro“, lze se v současnosti setkat i s užším označením „dětská literatura“ nebo „dětská próza“.

Encyklopedie literárních žánrů² definuje literaturu pro děti a mládež následovně:

Literatura přímo adresovaná dětem a mládeži; v širším pojetí též jiné literární texty, které přijímají jako svou četbu. [...] Vyčleňuje se v příznakovém protikladu k literatuře pro dospělé. Vůči ní představuje oblast relativně autonomní (mající vlastní žánrové priority, specifickou funkčnost, značnou míru nezávislosti na proměnách literárních směrů a norem, ale užší závislost na adresátovi a sociální realitě). [...] Je určena přístupností, přitažlivostí a stimulativností pro příjemce nižších věkových kategorií, zpravidla ve věku 3-16 let.

Encyklopedie odlišuje literaturu pro děti a mládež od literatury pro dospělé. LPDM také může využívat podobných žánrů jako literatura pro dospělé, avšak svým specifickým způsobem.

---

¹ Čeňková, J. – Peterka, J. Heslo Literatura pro děti a mládež. In Mocná, M. – Peterka, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 360.

² Tamtéž, s. 360.

Poslední věta zmiňuje také přitažlivost a přístupnost textů určených dětem, což přímo naráží na pojem dětského aspektu, kterému se v práci budeme věnovat dále. Definice také informuje o tom, že LPDM nezahrnuje pouze literaturu přímo určenou dětem, ale že se jedná o všechny texty, které čtenář přijímá za své (tedy i ty primárně určené dospělým čtenářům).

Slovník literární teorie³ uvádí následující definici:

Integrální součást umělecké literatury, určená specifickou modifikací svých funkcí tak, aby byla esteticky, didakticky a eticky aktuální pro čtenáře v rozpětí od tří do patnácti let.

Mnohostranným a podle věku diferencovaným posláním d. l. je zejména probouzet aktivní vztah k jazyku jakožto základnímu prostředku zespolečenštění [...], podněcovat dětskou spontaneitu a fantazii, vyvolávat podněty k poznávání nových reálií [...]

Heslo v *Slovníku literární teorie* upozorňuje na „specifickou modifikaci“ textů LPDM. Pod touto modifikací si můžeme představit jakési upravování a přizpůsobení se tomu, co dětský čtenář od textu očekává, co vyžaduje, nebo alespoň to, co si autoři myslí, že dětský čtenář očekává. Předchozí definice tuto skutečnost nenazývá modifikací, nýbrž mluví o přístupnosti a přitažlivosti textů pro dětské čtenáře. Obě definice pak upozorňují na existenci věkových kategorií.

Obě hesla diferencují literaturu pro děti a mládež do tří hlavních věkových kategorií: věk předškolní (3–6 let), mladší školní věk (6–10 let) a starší školní věk (11–15 let). Těmto kategoriím pak také mohou odpovídat určité žánry. Pro předškolní věk daná hesla uvádí lepoprela, říkadla, obrazové knihy nebo jednoduché povídky s dětským, nebo zvířecím hrdinou. Pro období mladšího školního věku jsou typické autorské pohádky, komiksy a obzvláště oblíbené jsou krátké povídky ze života dětí, z přírody nebo z historie. Pro kategorii staršího školního věku encyklopedie uvádí dobrodružný román, prózu s dívčí hrdinkou nebo chlapeckým hrdinou, komiks, fantasy, televizní seriál pro mládež, naučnou beletrii, literaturu faktu.

Na základě předpokládaného čtenáře se v souvislosti s literaturou pro děti a mládež vyčleňují dva druhy literárních textů – intencionální a neintencionální. Intencionální literatura pro děti a mládež představuje takové texty, které jsou přímo adresovány dětskému čtenáři. Tím, kdo určuje adresáta, bývá zpravidla autor, ale může to být i samotné nakladatelství, podtitul knihy, edice, nebo věková kategorie čtenáře, která může být přímo určena v tiráži, na přebalu, či

---

³ Peterka, J. Heslo Literatura pro děti a mládež. In Vlašín, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 208.

obálce knihy. Na jedné straně jsou tedy subjekty nebo instituce (autor, nakladatel apod.), na druhé straně způsoby vyjádření věkové kategorie (určitá edice, údaje v tiráži apod.). Oproti intencionální literatuře představuje neintencionální literatura pro děti a mládež díla, která původně dětskému čtenáři určena nebyla, „druhotně se však stala víceméně trvalou součástí dětské četby a vzdělanosti.“⁴

Obě hesla také uvádějí specifické funkce literatury pro děti a mládež. *Encyklopedie literárních žánrů* upozorňuje na tři funkce, které se různými způsoby a různou měrou mohou do literatury pro děti a mládež promítat. V první řadě má LPDM funkci didaktickou, která napomáhá rozvoji sociálních dovedností, emocionality atd. a která se může projevit v žánrech jako je např. pohádka, bajka nebo příběh s dětským hrdinou. Funkce poznávací se může promítat do dětských encyklopedií, čítanek či cestopisů. Jako poslední je vyčleňována funkce imaginativní, díky které se rozvíjí fantazie. *Encyklopedie* uvádí pro tuto funkci žánry jako je autorská pohádka a nonsensová poezie.

Za nedílnou součást literatury pro děti a mládež považuje *Encyklopedie literárních žánrů* ilustrace, které mohou být v případě některých žánrů (leporelo, komiks) rovnocenné, nebo nadřazené literárnímu textu. V tom také tkví multimodálnost dětské literatury, která, zejména u nejmladších čtenářů, nefunguje jen jako samotný text, ale je u ní podstatná výtvarná, někdy i hmatová složka.

LPDM představuje texty, jež jsou určeny specifickému okruhu čtenářů – dětem, mládeži. Texty určené těmto čtenářům předpokládají specifické zájmy a očekávání napříč různými věkovými kategoriemi. Příručky uvádějí jako horní věkovou hranici 15 let. V posledních letech však do oblasti literatury pro děti a mládež vstoupil žánr tzv. young-adult literatury, který tuto hranici výrazně posunul. Tato literatura je specifická tím, že se jaksí „vymyká z intencionálnosti“⁵ – knihy určené mladším dospělým mohou číst dospívající, a naopak knihy pro dospívající mohou oslovit i dospělé. Vzhledem k široké cílové skupině nemá young-adult literatura jasně stanovenou horní hranici, ale může sahat až do věku třiceti let.⁶

S kategorizací podle předpokládaného věku čtenáře se setkáváme i u knih Ivy Procházkové. Doporučený věk předpokládaného čtenáře uvádí nakladatelství v tiráži: *Eliáš a babička*

---

⁴ Čeňková, J. – Peterka, J. Heslo Literatura pro děti a mládež. In Mocná, M. – Peterka, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 361.

⁵ Králíková, A. Hladké čtení fikčních světů. *A2*. 2017, roč. 13, č. 24, s. 8

⁶ Stupková, K. *Tři výrazné vývojové trendy v young adult literatuře*. Praha, 2018. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky, s. 7.

z *vajíčka* je určen dětem od 6 let, *Myši patří do nebe* čtenářům od 7 let a *Červenec má oslí uši* od 10 let. Zda se předpokládaný věk čtenáře výrazněji odráží v jazykové a stylistické stránce těchto textů, se pokusíme analyzovat v praktické části. Na základě výše uvedeného rozdělení textů LPDM na intencionální a neintencionální můžeme texty Ivy Procházkové jednoznačně zařadit mezi texty intencionální. Nakladatelství, jako jeden z vnějších znaků určujících předpokládaného čtenáře, je v našem případě u dvou vybraných knih Albatros, které je známé svou orientací na vydávání knih pro děti a mládež.

Hesla nechávají stranou roli zprostředkovatele, kterou zastává rodič nebo jiná dospělá osoba v blízkém okruhu dítěte. Role zprostředkovatele je nejdůležitější u mladších věkových kategorií a s postupným dospíváním dítěte se pomalu vytrácí. Často se o roli zprostředkovatele uvažuje pouze v případě předčtenářského věku dítěte,⁷ avšak tato role má svůj význam i v pozdějším věku. Role dospělého spočívá v přiblížení knihy dítěti pomocí předčítání, společného prohlížení, ale zároveň i pomocí vypravování.⁸ Tuto roli můžeme v našem případě předpokládat u knihy *Eliáš a babička z vajíčka*.

2.2. Jazyk a styl LPDM

Oblasti jazyka a stylu LPDM nebyla dosud věnována příliš velká pozornost. V českém prostředí se touto problematikou okrajově zabýval například Alexandr Stich ve studii *O jazyce a slohu současné literatury pro mládež* (1962). Ucelenější práci věnující se stylu dětské literatury představuje publikace *Prostor pro jazyk a styl* (1994) Oldřicha Uličného a Jana Horáka. Drobnější příspěvky k tématu dále také vyšly v časopisech *Zlatý máj*, *Ladění* nebo *Tvořivá dramatika*.

Systematičtěji se tomuto tématu věnovala slovenská stylistika v čele s Františkem Mikem a Jánem Kopálem. Jejich metodologie je založena na pojmu-termínu *dětský aspekt*. Miko charakterizuje dětský aspekt jako „[...] videnie sveta a života, ako ono vyplýva z úrovne a charakteru detskej psychiky a osobnosti.“⁹

S termínem *dětský aspekt* nebo *aspekt dětství* pracují i autoři *Prostoru pro jazyk a styl*, kteří vycházejí právě ze slovenské stylistiky a pojem dětský aspekt popisují jako „[...] respektování zájmů a zvláštností dětské psychiky v dětské literatuře.“¹⁰ Upozorňují, že v oblasti terminologie se projevuje určitá nejednotnost. František Miko původně užívá

⁷ Chaloupka, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, s. 135.

⁸ Prchalová, D. *Vliv rodiny a mateřské školy na rozvoj čtenářské gramotnosti u předškolních dětí*. Praha, 2012. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, s. 7.

⁹ Miko, F. *Hra a poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá, 1980, s. 9.

¹⁰ Uličný, O. – Horák, J. *Prostor pro jazyk a styl*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994, s. 9.

termínů *dětský aspekt*, *aspekt dítěte* i *aspekt mladých* a Ján Kopál *aspekt dítěte* a *aspekt mládeže*. Autoři *Prostoru pro jazyk a styl* využívají termín *dětský aspekt* a k němu analogický *aspekt dětství*, který chápou jako „[...] specifiku osobnosti dětství a mládí transformovanou do estetické kategorie literatury pro děti a mládež.“¹¹ Vedle termínu *dětský aspekt/aspekt dětství* autoři zmiňují i *aspekt mládí* pro starší věkovou kategorii. Hranice těchto termínů však není jasně stanovena, a proto lze *dětský aspekt* chápat jako zastřešující.¹² Existence vývojových rozdílů mezi chlapci a dívkami¹³ zároveň umožňuje uvažovat rozdíly v *dětském aspektu* a *aspektu mládí* podle pohlaví. Zároveň je nezbytné na pozadí literatury pro děti a mládež uvažovat také *aspekt dospělosti*, který chápeme jako postoj dospělého k dítěti.

Zájmy, jež má *dětský aspekt* podněcovat, jsou v *dětské literatuře* naplňovány zejména motivicky a tematicky. Mezi psychické rysy, které *dětská literatura* zdůrazňuje řadí autoři např. aktivitu, smysl pro humor, tendenci ke kamarádství, soucitnost, touhu po dobrodružství a mnohé další. Dívkám bývají připisovány rysy poslušnosti, pořádkumilovnosti, zdvořilost, zodpovědnost aj.¹⁴ Literatura, která předpokládá *dětského recipienta*, má rysy hravosti, fantazie a optimismu, ale později (když se tedy projevuje spíše *aspekt mládí*) je tematizována touha po odlišení a vyjádření vlastního pohledu na svět.

Stěžejní pro naši práci jsou však ty rysy *dětského aspektu*, které autoři charakterizují jako vyjádřitelné jazykovými, stylovými a textově výstavbovými prostředky. Tyto rysy *dětského aspektu* se pokusíme analyzovat u vybraných próz. Autoři uvádí dvojí možný způsob vyjádření *dětského aspektu* pomocí zmíněných prostředků: jednak pomocí autentičnosti jazyka a stylu dětí a mládeže, jednak celkovou výstavbou textu.

Autentičnost je zde považována za přímý odraz *dětského pohledu na svět*, tedy *dětského aspektu*. Může se projevovat zejména využitím lexikálních a frazeologických prostředků, které jsou součástí specifické mluvy mladších dětí nebo slangu mládeže. Dále se autentičnost týká zvukové stránky, morfologických (většinou nespisovných) prostředků, ale dostává se také do oblasti syntaxe. V poslední oblasti autoři zmiňují některé specifické spojovací prostředky typu *když*, *tak*, *že*, *aby*. Stejně jako Nezkusil¹⁵ a Stich¹⁶ shledávají v oblasti syntaxe tendenci k souřadnosti. Za výrazný prostředek mluvy dětí a mládeže je pokládána jazyková

---

¹¹ Uličný, O. – Horák, J. *Prostor pro jazyk a styl*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994, s. 8.

¹² Tamtéž, s. 8.

¹³ Langmeier, J. – Krejčíková, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 73.

¹⁴ Uličný, O. – Horák, J. *Prostor pro jazyk a styl*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994, s. 12.

¹⁵ Nezkusil, V. Specifické výrazové prostředky v literatuře pro děti a mládež. In Chaloupka, O. – Nezkusil, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 82.

¹⁶ Stich, A. O jazyce a slohu současné literatury pro mládež. In *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy*. Praha: SNDK, 1962, s. 195.

expresivita, kterou Stich považuje za výsledek jazykové tvořivosti dětí a mládeže.¹⁷ Expresivita se vyskytuje ve všech jazykových rovinách.¹⁸ V lexikální rovině se expresivita projevuje užíváním nespisovných prostředků nebo slangu. Expresivitě mohou napomáhat i grafické prostředky, pomocí kterých jsou vyjadřovány postoje, nálady nebo emoce postav. Výběr různých jazykových variet pak může odrážet zobrazované události, pocity apod.: „Pocity veselí se spíše vyjadřují nespisovnou morfologií a slovní zásobou a uvolněnou syntaxí, vážným a smutným pasážím je vyhrazena proti tomu spisovnost a složitější syntax.“¹⁹

Druhým způsobem stylistického vyjádření dětského aspektu je celková výstavba textu. Zde autoři zdůrazňují, že nelze přímo napodobit výstavbu textů dětí nebo mládeže, a proto je třeba ji vyjadřovat nepřímou, např. střídáním odlišných stylových příznaků, čímž se dosahuje celkové expresivity textu. V rámci textové výstavby je věnována pozornost horizontálnímu členění textu (členění na odstavce a vyšší útvary, např. kapitoly) a rovněž členění vertikálnímu (rozlišení pásma vypravěče a pásma postav).

Podle Nezkusila²⁰ je výstavba textu závislá na vývoji dětského čtenáře. S rostoucím věkem čtenáře přibývá rozsáhlejších textových celků, jako jsou kapitoly, odstavce, ale autor upozorňuje i na postupné přibývání složitějších syntaktických struktur. Horizontální členění textu v literatuře pro děti a mládež souvisí s tím, že dítě zpočátku přijímá jednotlivé úseky celku izolovaně a až později, postupným dospíváním, je schopné udržet v paměti jednotlivé motivy textu a skládat z nich větší obraz.²¹

Jazyk a styl textů pro děti a mládež bývá obecně popisován jako jednoduchý a prostý, což potvrzují i poznatky, ke kterým došla česká a slovenská stylistika. Na jednoduchost jazyka tohoto druhu textů upozorňuje ve své studii *Language: The Text and Its Shadows* také Perry Nodelman. Jednoduchost stylu je podle Nodelmana společně se zaměřením na děj a omezeným množstvím popisů postav i míst hlavním znakem textů pro děti. Důvod užívání prostého stylu bývá většinou motivován předpokladem omezených schopností dětského čtenáře. Tento předpoklad však Nodelmana považuje za stereotypní a předpokládá, že dětský čtenář, i když nejspíš v omezené míře, dokáže číst mezi řádky.

---

¹⁷ Stich, A. O jazyce a slohu současné literatury pro mládež. In *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy*. Praha: SNDK, 1962, s. 194.

¹⁸ Uličný, O. – Horák, J. *Prostor pro jazyk a styl*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994, s. 237.

¹⁹ Tamtéž, s. 237–238.

²⁰ Nezkusil, V. Specifické výrazové prostředky v literatuře pro děti a mládež. In Chaloupka, O. – Nezkusil, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 59–90.

²¹ Tamtéž, s. 71.

Nodelman však poukazuje, že tento prostý text ve skutečnosti skrývá mnohem více, než se na první pohled zdá. Tento „komplexní repertoár“, který text obsahuje, nazývá „shadow text“. K odkrytí takového textu se vyžaduje, aby čtenář měl určitou všeobecnou znalost, pomocí které dokáže z textu vyvodit víc, než na první pohled nabízí. „*The simpler it is, then the more obviously will it say less than it hints at, demand an implied reader who knows more – and therefore, the more likely it will be that child readers who can make sense of it will understand more than is actually said.*“²²

Jelikož se Nodelman ve studii věnuje převážně textům určeným mladším čtenářům, za jeden z možných klíčů k odkrývání onoho skrytého, „stínového textu“, považuje ilustrace. Ilustrace mohou čtenáři poskytnout informaci, která v textu není obsažena, a fungují tedy jako vizuální ekvivalent stínového textu který se utváří na základě dalších znalostí čtenáře: „*A visual detail provided by the pictures makes the text's apparent simplicity itself a source of a great complexity.*“²³ Předpokládá se, že čím je očekávaný čtenář starší a zkušenější, tím méně vizuálních informací potřebuje, a proto se s rostoucím věkem čtenáře ilustrace z textů postupně vytrácejí. Dochází k tomu pravděpodobně z toho důvodu, že repertoár znalosti čtenáře se postupně rozšiřuje a je tak schopen nahradit přítomnost ilustrací. Samostatný text tak nabízí daleko více možností pro zaplnění prázdných míst, a tudíž vyžaduje i daleko složitější „shadow text“.

Výše uvedené poznatky, ke kterým došla česká a slovenská stylistika, s přihlédnutím k zajímavé koncepci Petera Nodelmana, se pokusíme aplikovat v praktické části v rozboru tří vybraných děl Ivy Procházkové.

---

²² Nodelman, P. Language: The Text and Its Shadows. In *Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008, s. 9.

²³ Tamtéž, s. 11.

3. Iva Procházková

Autorka, známá především řadou knih pro děti a mládež, se narodila roku 1953 v Olomouci. Jejím otcem byl spisovatel a scénárista Jan Procházka. Roku 1983 emigrovala s manželem Ivanem Pokorným a dětmi do Rakouska, kde se věnovala psaní divadelních her, scénářů, ale nadále i knih pro děti a mládež. Mnoho knih určených dětským čtenářům proto vyšlo nejprve v němčině a českého vydání se jim dostalo až později v 90. letech. Svatava Urbanová²⁴ vidí v autorčině tvůrčí dráze tři důležité mezníky. Prvním je rok 1980, kdy autorka debutovala prózou *Komu chybí kolečko?*; druhým mezníkem je rok 1984, kdy vyšla v exilu próza *Červenec má oslí uši* a jako třetí mezník vidí rok 1991, kdy autorka znovu začala vydávat knihy v Československu.

Kromě knih pro děti a mládež je Procházková autorkou řady divadelních her (*Venušin vrch*, *Wo bleibt dein Hut?*) i knih pro dospělé (*Penzion na rozcestí*, *Otcové a bastardi*, *Tanec trosečníků*). Napsala také několik scénářů pro Českou televizi – nejznámější je scénář k seriálu *Vraždy v kruhu*, který režíroval její manžel Ivan Pokorný. Scénář zároveň odstartoval autorčinu další knižní činnost. Na stejnojmenný seriál totiž Procházková navázala dvěma detektivními romány *Vraždy v kruhu: muž na dně* (2014) a *Vraždy v kruhu: dívka nalehko* (2016). Oba romány časově předchází zmiňovaný seriál. Na žánr detektivky pak navázala svojí poslední prózou pro dospělé *Nekompromisně* (2019). V následující kapitole se zaměříme na autorčinu tvorbu pro děti a mládež.

3.1. Tvorba pro děti a mládež

Knižní debut Ivy Procházkové představuje próza *Komu chybí kolečko?* z roku 1980, podle níž byl později natočený třídílný seriál *Komu šplouchá na maják?* (1993), ke kterému autorka sama napsala scénář. Tato kniha byla na dlouhou dobu jedinou prózou Procházkové, která vyšla v českém prostředí. Psaní knih se však věnovala i poté, co emigrovala. S vydáním další knihy pomohl Procházkové Ota Filip²⁵ a v roce 1984 vyšla pod německým názvem próza *Der Sommer hat Eselohren*. Česky vyšla až v roce 1995 (*Červenec má oslí uši*). Následovaly tituly jako *Čas tajných přání* (1987/1992), *Středa nám chutná* (1991/1994), *Pět minut před večerí* (1992/1996), *Hlavní výhra* (1994/1996), *Soví zpěv* (1995/1999), *Únos domů* (1996/1998). V závorce vždy uvádíme rok prvního vydání, tedy německého, a poté rok druhého vydání,

---

²⁴ Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 10.

²⁵ Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc. Votobia, 1999, s. 36.

českého. Některé tituly vyšly naopak pouze v němčině a do češtiny přeloženy nebyly: *Wer spinnt denn da?* (1990) a *Fabian, der Felsenhocker* (1998).

Devadesátá léta 20. století představují v tvorbě Ivy Procházkové vrcholné období. Jak již bylo zmíněno, autorka na počátku 80. let emigrovala do Rakouska a později do Německa, kde jí v tomto období také mnoho knih vyšlo v němčině. Na počátku 90. let docházelo k vydávání reedic mnoha knih, jež byly do této doby zakázané, a mezi nimi byly i knihy Ivy Procházkové.²⁶

Do České republiky se Procházková vrátila v roce 1995 a česká vydání jejích knih postupně začala vyrovnávat německá vydání. V roce 1999 vyšla próza pro mládež *Karolína: stručný život šestnáctileté* v češtině a tentýž rok i v němčině. Poté autorka navázala prózami *Jožin jede do Afriky* (2000), *Eliáš a babička z vajíčka* (2002), *Kam zmizela Rebarbora?* (2004), *Kryštofe, neblbni, a slez dolů* (2004), *Myši patří do nebe – ale jenom na skok* (2006), *Konec kouzelného talismanu* (2006), *Vyprávění o Leonardovi* (2007) a *Nazí* (2009). Próza *Uzly a pomeranče* (2011) představuje poslední a zatím jedinou prózu určenou mládeži, podle které byl v roce 2019 natočen stejnojmenný film.

Příznačným rysem tvorby Ivy Procházkové je zaměření na čtenáře značného věkového rozpětí.²⁷ Nejmenším čtenářům jsou určeny prózy *Kam zmizela Rebarbora?* nebo *Eliáš a babička z vajíčka*. Starší věkovou kategorii, adolescenty, oslovuje Procházková v prózách *Karolína*, *Nazí* nebo *Uzly a pomeranče*.

Svatava Urbanová zařazuje žánrově knihy Ivy Procházkové k společenské próze socializačního typu a k příběhové próze ze života dětí s „výraznou asistencí ireálné fikce“.²⁸ Zároveň upozorňuje na dichotomii v autorčině tvorbě: píše pro české i německé čtenáře, pro děti i dospělé, ale také píše prózy i dramata. Příčinu příznivých ohlasů vidí Urbanová v užívání stereotypních témat a motivů.

3.2. Literární ceny

Iva Procházková je nositelkou mnoha českých, ale i zahraničních literárních ocenění. Svou první literární cenu získala už v devatenácti letech za povídku *Ten pomeranč nemá žádný*

---

²⁶ Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 48.

²⁷ Gejgušová, I. *Současná česká literární tvorba pro děti a mládež*. In Gejgušová, I. a kol. *Současná literatura pro děti a její vliv na rozvoj čtenářství II*. [online]. Přerov: Městská knihovna v Přerově, 2013, s. 53. [cit. 2020-07-22]. Dostupné z:

https://www.knihovnaprerov.cz/docs/publikace/Sbornik_Soucasna_literatura_pro_deti_a_jeji_vliv_na_rozvoj_ctenarstvi_II.pdf

²⁸ Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 96.

jadýrka v soutěži Strážnice Marušky Kudeřikové²⁹ v roce 1972. Sama Procházková na tuto cenu vzpomíná v souvislosti se svými spisovatelskými začátky: „Prvním úspěchem bylo, že jsem jako devatenáctiletá vyhrála ve studentské literární soutěži. To pro mě bylo povzbuzení. Povídka, se kterou jsem vyhrála, byla napsaná rychle a spontánně. Ale když si člověk vědomě sedne a řekne si: Tak, teď napíšu knihu!, tak je to trochu jako balvan. Sedne to na vás a cítíte hroznou zodpovědnost.“³⁰

Z českých literárních cen můžeme zmínit ocenění Zlatá stuha, které autorka získala pětkrát, poprvé v roce 1992 za prózu *Čas tajných přání*. Zlatou stuhu pak dále dostala za tituly *Pět minut před večeří*, *Soví zpěv*, a *Kryštofe, neblbni a slez dolů*. Zlatá stuha byla Procházkové rovněž udělena za prózu *Myši patří do nebe* v roce 2007 a naposledy pak v roce 2012 v kategorii beletrie pro mládež za prózu *Uzly a pomeranče*. Kniha *Myši patří do nebe* získala v roce 2007 také prestižní Magnesii Literu za knihu pro děti a mládež. Ve stejné kategorii získala Procházková Magnesii Literu ještě v roce 2010 za prózu *Nazí*.

Procházková byla dále dvakrát zapsána na Čestnou listinu IBBY, což je ocenění udělované každé dva roky autorům, ilustrátorům a překladatelům za dlouhodobý přínos literatuře pro děti a mládež. Autory na listinu nominují národní sekce IBBY (*International Board on Books for Young People*). Iva Procházková byla na listinu zapsána poprvé v roce 2000 za prózu *Soví zpěv* a poté v roce 2012 za prózu *Nazí*. Národní sekce IBBY dále nominují autory a ilustrátory na prestižní cenu Hanse Christiana Andersena, na kterou byla Iva Procházková českou sekcí nominována za rok 2008.

Po své emigraci do Rakouska a později Německa byla Procházková několikrát nominována a oceněna i v těchto zemích. První próza psaná německy, *Čas tajných přání* byla v Německu v roce 1989 oceněna Německou cenou za literaturu pro mládež (Deutscher Jugendliteraturpreis).³¹ Na stejnou cenu byla pak nominovaná ještě v roce 2009 za německé vydání prózy *Nazí*.³² Próza *Tanec trosečníků* byla oceněna německou cenou Friedricha

²⁹ Málková, I. Iva Procházková. In *Slovník české literatury* [online]. 2008-03-06 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=957&hl=Iva+Proch%C3%A1zkov%C3%A1>

³⁰ Ciborová, K. Iva Procházková: Občas se nějaká postava začne chovat jinak, než jsem si vymyslela. In *Topzine* [online]. 2010-06-11 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.topzine.cz/iva-prochazkova-obcas-se-nejaka-postava-zacne-chovat-jinak-nez-jsem-si-vymyslela>

³¹ Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 36.

³² Die Nackten. In *ivaprochazkova.com* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://ivaprochazkova.com/de/690/die-nackten>

Gerstäckera. Naposledy získala Procházková v roce 2012 cenu Luchs za knihu *Uzly a pomeranče*.³³

3.3. Reflexe tvorby Ivy Procházkové

Tvorba Ivy Procházkové byla kriticky reflektována časopisecky i knižně. Soustavně se dílu Ivy Procházkové věnuje Svatava Urbanová. Urbanová například zmiňuje, že autorčina prvotní prozaická tvorba nebyla v českém prostředí příliš reflektována, což můžeme pokládat za následek doby.³⁴ Pozornost jí byla věnována až v 90. letech, kdy do kontextu české literatury pro děti a mládež výrazně zasáhla díla jako *Čas tajných přání* nebo *Středa nám chutná*.³⁵ Prozaické tvorbě Ivy Procházkové se Urbanová věnovala v několika kratších studiích (*Vrstevnatost prózy Ivy Procházkové*, *Třikrát Iva Procházková*); v monografii *Dialogy Ivy Procházkové* se věnuje autorčině tvorbě ve větším měřítku a podává chronologický přehled její dosavadní prozaické tvorby.

Mnoho reflexí vyšlo například v měsíčníku *Zlatý máj*, týdeníku *Nové knihy a Literární noviny*; dále v časopisech *Ladění* nebo *Tvořivá dramatika*. Tvorbě Ivy Procházkové se opakovaně věnoval například Martin Reissner, René Ditmar, Růžena Hamanová, Jana Čeňková nebo Jaroslav Provazník. Spíše než jazyk a styl próz Ivy Procházkové je věnována pozornost tématům, které autorka volí: „Iva Procházková je autorkou téměř dvacítky knih pro děti a mládež a stále dokáže překvapovat – jak ve výběru témat, tak ve způsobu vyprávění příběhu.“³⁶ Recenzenti autorku zařazují mezi autory, „[...] kteří se nezaleknou ani bolestivých či tabuizovaných témat a dokáží je citlivě a nesentimentálně zprostředkovat i nejmenším čtenářům.“³⁷

O jazyce a stylu knih Ivy Procházkové se dočteme jen ojediněle. Kryštof Matouš ve své recenzi prózy *Myši patří do nebe* upozorňuje pouze na rychlý spád vyprávění doplněného živými dialogy.³⁸ Jazyk a styl prózy *Středa nám chutná* charakterizuje Růžena Hamanová stručně takto: „Celek prózy je rozčleněn do krátkých dějových úseků, kompozice připomíná techniku filmového scénáře, rychlé střídání epizod zvýrazňuje dynamičnost dějové složky. Styl vyprávění je jednotný, respektuje čtenářské možnosti dítěte, využívá přímé řeči i

---

³³Iva Procházková: Německá cena Luchs 2012 za knihu *Uzly a pomeranče*. *Čítárny* [online]. 2013-03-13 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/nove-knihy/ceny/ceny-ve-svete/prochazkova-luchs-uzly-a-pomerance>

³⁴Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 29.

³⁵Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 56.

³⁶Čeňková, J. Iva Procházková, *Myši patří do nebe*. *A2*, roč. 2, 2006, č. 34, s. 28.

³⁷Šubrtová, M. *Patří myši do nebe?* *Ladění* 11, 2006, č. 3, s. 13.

³⁸Matouš, K. *Nebe je bezva, ale jenom na chvíli*. *Host* 22, 2006, č.10, příloha *Zlatý máj*, s. 112.

jazykových hovorových prvků.³⁹ O jazyce a stylu próz, jimž se věnuje naše analýza, se autoři recenzí více nezmiňují.

---

³⁹ Hamanová, R. Nonsens má smysl. *Literární noviny* 5, 1994, č. 24, s. 7.

4. Eliáš a babička z vajíčka

Jako první se pokusíme analyzovat prózu stojící na pomezí kategorie předškolního věku a mladšího školního věku, *Eliáš a babička z vajíčka*; je určena dětem od šesti let. Próza vyšla poprvé v roce 2002 v nakladatelství Amulet. Druhé vydání je z roku 2013 a vyšlo v nakladatelství Mladá fronta. V rozboru pracujeme s vydáním z roku 2013, které ilustrovala Markéta Vydrová.

Hlavní postavou příběhu je šestiletý Eliáš, který se trápí tím, že na něj rodiče nikdy nemají čas. Zatímco ostatní děti mu rodiče závidí, protože maminka vypadá jako princezna a tatínek vytváří počítačové hry, on naopak závidí ostatním dětem babičku a dědečka, kteří by mu vyprávěli různé příběhy a hráli si s ním. Přání se mu částečně vyplní, když při hledání ztraceného míče objeví v parku nevylihnuté vajíčko, které si odnese domů. K Eliášovu překvapení se však z vajíčka nevylihne pták, ale malá babička. Babička má všechny rysy malého dítěte – neumí mluvit, šišlá, pořád spí a neumí chodit. Místo toho, aby se Eliášova vysněná babička starala o něj, musí se Eliáš postarat o babičku. Vytváří se zde zajímavá paralela vztahu rodič – dítě. Když Eliáš babičku nemůže už víc naučit, babička z jeho života mizí.

Svatava Urbanová považuje za osobitý prvek próz Ivy Procházkové horizontální a vertikální členění textu „[...]“, které začíná vhodně zvolenými tituly knihy, motty a dedikacemi, mnohdy metaforickými, rafinovaně zvolenými názvy jednotlivých kapitol, případně podkapitol, které jsou mnohdy parafrází rčení, využívající navíc grafickou stránku textu.“⁴⁰ V následující podkapitole se nejprve zaměříme na horizontální členění textové výstavby.

4.1. Horizontální členění textu

Horizontálně je text členěn do dvaceti kapitol, které na sebe chronologicky navazují. Každý kapitola má svůj vlastní název, který vypovídá o obsahu dané kapitoly. Názvy kapitol jsou ve většině případů jednoznačné (*Babička se učí chodit*, *Proměny žlutého vajíčka* atd.), jiné názvy naopak podněcují adresáta pokračovat ve čtení tím, že vyvolávají spíše více otázek než odpovědí (*Ráda červy?*, *Nebeč utolniče čurašidlo mošt!*, *Ať se hýbou škatule!*). Názvy kapitol tak plní v zásadě dvě funkce: napomáhají celkové orientaci v textu a zároveň vyvolávají zvědavost a zvyšují celkové napětí.

---

⁴⁰ Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 14.

Délka kapitol se různí, ale v zásadě se rozsah kapitol pohybuje mezi čtyřmi až osmi stránkami. Poslední kapitola je nejdelší, má deset stránek. S postupným gradováním příběhu však nedochází k výraznému zkracování či rozšiřování kapitol. Rozsah kapitol je možné vztáhnout k předpokládanému čtenáři – preferují se kratší úseky, během kterých je čtenář snáze schopen udržet pozornost.

Próza *Eliáš a babička z vajíčka* představuje předpokládanému čtenáři dvě hlavní postavy hned v titulu. Tituly se jmény hlavního hrdiny mohou být klasifikovány různými způsoby. F. Všetická⁴¹ tento druh titulu označuje jako protagonistický. Označení „babička z vajíčka“ pak vychází ze samotného příběhu. Tímto způsobem Eliáš označí inzerát, pomocí kterého chce babičce koupit boty.

„Ještě nějakou tvoji značku,“ řekl. „Aby ti mohli chodit odpovědi.“

Eliáš okamžik uvažoval.

„Babička z vajíčka,“ řekl nakonec. Bylo to jasné, krátké, přesné.⁴²

4.2. Vertikální členění textu

Vertikálně je text členěn na pásmo vypravěče a pásmo postav. Přímá řeč postav je od řeči vypravěče oddělena graficky pomocí uvozovek.

Převážná část příběhu je vyprávěna ve 3. osobě jednotného čísla, tedy er-formou. V úvodních kapitolách však vypravěč vstupuje více do popředí, když využívá ich-formu a obrací se přímo na předpokládaného čtenáře pomocí 2. osoby množného čísla; dochází tak k navození kontaktu se čtenářem.

Ale zkuste jít na protivné rodiče s deštníkem, případně na ně vytáhnout žehličku! Říkám zkuste, ale chci říct: v žádném případě to nezkoušejte!⁴³

Nedivte se, vždyť s těmi dvěma není k vydržení! Vyletěli byste z kůže!⁴⁴

4.2.1 Ilustrace

Důležitou součástí celé prózy jsou ilustrace, které text doprovázejí. *Eliáš a babička z vajíčka* je próza určená mladšímu školnímu věku, a tudíž zde, na rozdíl od titulů, kterým se budeme věnovat později, ilustrace plní poměrně důležitou funkci. Próza je doprovázena celostránkovými barevnými ilustracemi, ale i menšími černobílými. Typografickým prvkem,

⁴¹ Všetická, F. *Stavba prózy*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992, s. 43.

⁴² Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 62.

⁴³ Tamtéž, s. 7.

⁴⁴ Tamtéž, s. 10.

který napomáhá členění a organizaci textu, jsou barevně odlišené stránky kapitol. Z typografických prvků můžeme ještě zmínit ručně psaný text, kterým jsou nadepisovány kapitoly, nebo se tento text dostává přímo do pásma vypravěče – pomocí ručně psaného textu do pásma vypravěče vstupují říkanky, písničky nebo výkresy. Tam, kde vstupují ilustrace, např. v podobě říkanek, do textu, jsou pevně svázané s textem a text by bez nich nebyl kompletní.

Ilustrace jsou propojené s textem i jinak. V ilustracích se objevují prvky komiksu – bubliny nad hlavami postav, které citují to, co už bylo řečeno v textu. Když tedy například rodina sedí u stolu a večeří, nejenže text doprovází ilustrace zobrazující tuto situaci, ale zároveň se nad hlavami postav objevuje přímá řeč ze samotného textu.

4.2.2 Řeč vypravěče

Pro řeč vypravěče je typické užívání spisovného jazyka. Charakteristickým prvkem je však přejímání perspektivy postav, zejména postavy hlavní, Eliáše. Jedná se o tzv. personálního vypravěče,⁴⁵ který vypráví ve 3. osobě, ale zaujímá hledisko některé postavy. Pro tento typ vypravěče je typická polopřímá řeč (*Dalo se to od nich čekat*).

*Nejvíc ho ovšem zaměstnávala otázka, jestli mu maminka princezna a tatínek na hraní nenařídí, aby šel vajíčko vrátit, kde je našel. Dalo se to od nich čekat. Eliáš usoudil, že bude nejmoudřejší svým nemožným rodičům o vajíčku vůbec neříkat.*⁴⁶

Když se v řeči vypravěče užívá spojení *maminka princezna a tatínek na hraní* nebo *nemožným rodičům*, jedná se o perspektivu malého Eliáše, který své rodiče takto nazývá. Zároveň ale spojení *zaměstnávala ho otázka* nasvědčuje přítomnosti vypravěče. Již výše citované ukázky, ve kterých vypravěč oslovuje čtenáře a říká, že s rodiči není k vydržení, obsahují dětskou perspektivu. Prostřednictvím řeči vypravěče jsou tímto způsobem často vyjadřovány Eliášovy emoce.

*Protože maminka a tatínek si dělali, co chtěli. Byli nemožní. Byli nevychovaní. A Eliáš neznal nikoho, kdo by mu je vychoval.*⁴⁷

---

⁴⁵ Lederbuchová, L. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: H&H, 2002, s. 346.

⁴⁶ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 17.

⁴⁷ Tamtéž, s. 12.

[...] takže si Eliáš se zařatými zuby navlékl ty nemůžné ponožky, stáhl si kalhoty, co mohl nejniž, aby mezi nohavicemi a teniskami nevyčůhoval ani kousek toho lízátkového hororu, a rozhodným krokem vyšel z pokoje.⁴⁸

V pasáži, kdy Eliáš nevědomky naučí babičku nadávat, jsou pak prostřednictvím řeči vypravěče vyjadřovány Eliášovy pocity: „Eliáš se zastyděl. Měl by jít babičce příkladem, pěkně a spisovně před ní mluvit a ne nadávat!“⁴⁹

Takto navíc dochází k zvýšení autentičnosti celého textu. Autentičnost textu vychází nejen z tematizování typických problémů a starostí malého dítěte, ale zároveň také z užívání typicky dětské mluvy. Pojmenování růžových ponožek *lízátkový horor* dává čtenáři jasně najevo názor hlavní postavy na vybrané ponožky. V řeči vypravěče se proto také objevují expresivní výrazy (*vyčůhují, škobrtala, škemrat, (za)škrundalo, civět, fofrovat, šmodrchat*) nebo hanlivá slova (*lajdat, frňák*), které také odpovídají perspektivě hlavní postavy. Objevuje se ale například i moravský nářeční výraz *lozit*: „Když budeš lozit po kolenou, nedostaneš se nikdy nikam!“⁵⁰. Jedná se však o jediný nářeční výraz v textu, který je pravděpodobně projevem autorského subjektu a který můžeme vztáhnout k autorčině vazbě na rodinné moravské zázemí.

Dalším projevem dětské mluvy jsou deminutiva, která se v textu poměrně často vyskytují v souvislosti s babičkou. Pomocí zdobnělin dochází k budování celkového obrazu postavy babičky – deminutiva poukazují na to, že je babička opravdu malá, nebo že její chování připomíná chování malého dítěte. Ke zdobňování dochází nejen v oblasti substantiv (*kýchnutíčko, bradička, pířka, klobouček, pokladnička, perůtkami*), ale také v oblasti adjektiv a adverbii (*malounko, trošičku, droboučká*).

*Bylo to maličké jako čerstvě vylíhnuté ptačí mládě, ale nebylo to ptačí mládě. Mělo to drobounké nožičky a ještě menší ručičky, mělo to dvě křídýlka, skoro holá, jen sem tam porostlá kraťounkým žlutým chmýřím, mělo to bleděmodré šatičky a tmavomodrou zástěru s dvěma kapsami, mělo to nos, pusou, oči, bílé vlásy a špičku skořápky přilepenou na uchu.*⁵¹

Užívání zdobnělin lze ale chápat i jako projev mluvy dospělého k dětem. Eliáš v textu často přejímá uvažování a chování rodičů (zejména při výchově babičky), a jelikož v postavení vůči

---

⁴⁸ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 23.

⁴⁹ Tamtéž, s. 48.

⁵⁰ Tamtéž, s. 57.

⁵¹ Tamtéž, s. 31.

malé babičce má rodičovskou roli, užívání deminutiv v pásmu vypravěče přejímajícího dětskou perspektivu, může plnit i tuto funkci.

V textu se zároveň vyskytují poetické prostředky, jako je například přirovnání, metafora nebo personifikace. Přirovnání se v textu objevují nejčastěji: *vypadala jako rohlík, hlas zněl jako bublání potůčku, byla lehounká jako pírkó, bradička jako burský oříšek, běhat jako mejdlo po dlaždicích*. Setkáme se však i s metaforou: „*Šedý kufr oblohy se otevřel dokořán a na zem se vysypaly hromy, blesky a obrovské dešťové kapky*.“⁵² K poetizaci zároveň napomáhá užívání básnických přívlastků, jako např. *měkké šelestění, medové světlo*. V místech, kde vypravěč přejímá Eliášovu perspektivu pak dochází k personifikaci neživých předmětů: *za záclonou vykukoval měsíc, auta půjdou odpočívat*. V druhém příkladě pravděpodobně dítě přejímá mluvu dospělých – rodiče Eliášovi pravděpodobně v minulosti řekli, že auto už musí jít odpočívat, a proto si s nimi už nemůže hrát. To lze považovat za tzv. baby talk,⁵³ tedy vyjadřování dospělých vůči dětem a snažící se zohlednit jejich mentální úroveň. O neživých předmětech zde Eliáš uvažuje jako o živých, kdežto při uvažování o existenci babiček a dědečků dochází v řeči vypravěče (užívajícího perspektivy dítěte) k určité depersonalizaci. V následující pasáži se o prarodičích mluví jako o neživých předmětech, které lze vlastnit:

*[...] Eliáš se odmalička musel obejít bez jediné babičky a bez jediného dědečka. [...] Kupříkladu Viktorka – ta má od každého po dvou kusech. Emil vlastní dvě babičky a jednoho dědečka [...] Babičky a dědečkové mají spoustu jiných výhod.*⁵⁴

Za pozornost stojí také tematizace vnitřního monologu. Vypravěč informuje čtenáře, že Eliášovy promluvy jsou v některých případech proneseny *hlasitým hlasem* a jindy zase *tichým hlasem*. Oba „hlasy“ jsou však prezentovány jako přímá řeč; tichý hlas tedy nepředstavuje vnitřní monolog v pravém slova smyslu. Dochází zde ke konfrontaci vysloveného a myšleného. Fakticky tedy tyto promluvy spadají do pásma postav, nicméně informací o jejich původu (tichý x hlasitý hlas) nám dává vypravěč.

„Ale mě bolí v krku,“ ujistil ji Eliáš svým hlasitým hlasem. Tichým hlasem, tím, který paní učitelka nemohla slyšet, vykřikl: „Nepřijdu, protože tatínek vymýšlí novou hru a nemůže se mnou ztrácet čas!“⁵⁵

⁵² Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 24.

⁵³ Kubaník, P. Baby talk. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 07-28-2020] Dostupný z: https://www.czechency.org/slovník/BABY_TALK

⁵⁴ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 13.

⁵⁵ Tamtéž, s. 111.

Syntaktická stavba prózy *Eliáš a babička z vajíčka* odpovídá obvyklému tvrzení, že texty pro děti a mládež se vyznačují jednoduchou stavbou vět se sklonem k souřadnému spojení klauzí.

*Jenže film byl ukrutně dlouhý, maminka dévédéčko pořád zastavovala a vracela a něco si zapisovala a pak byl najednou večer, tatínek přišel z práce, měl hlad, maminka šla vařit večeři a z mimozemšťanů nebylo zase nic.*⁵⁶

Nicméně se lze v textu často setkat také s podřadnými konstrukcemi: „*Napadlo ho, že by se měl vrátit, protože maminka mu přísně zakázala chodit jinam než na hřiště, ale taky ho napadlo, že každá zídka musí mít nějakou branku, a tu branku chtěl Eliáš za každou cenu najít.*“⁵⁷

*Věděl, že tatínek musí vymýšlet počítačové hry, protože je to jeho práce, a věděl, že maminka musí číst knížky o zámcích, protože opravovat staré sochy a obrazy je zase její práce, ale švalo ho to.*⁵⁸

4.2.3 Řeč postav

Pro řeč postav je stejně jako pro řeč vypravěče charakteristická spisovná čeština. Přesto se i v tomto promluvovém pásmu objevují určité odchylky.

Na rozdíl od řeči vypravěče, kde se setkáváme s typicky dětskými slovy v místech, kde vypravěč přejímá dětskou perspektivu, postava Eliáše ve svých promluvách typicky dětská slova neužívá. Jeho promluvy jsou naopak spisovné a také se často podobají promluvám dospělého. To můžeme přisoudit tomu, že rodiče s Eliášem mluví také jako s dospělým – zejména pak tatínek:

„Co potřebují malí ptáci?“ zeptal se Eliáš, když se usadil naproti tatínkovi a rozkrojil první knedlík. Z knedlíku se vykulila švestka.

*„Vyrůst,“ odpověděl tatínek stručně.*⁵⁹

Eliáš zjevně nechápe ironii, se kterou tatínek odpovídá, a proto maminka doplňuje odpověď, kterou chtěl Eliáš pravděpodobně slyšet: „*Hlavně potřebují měkké hnízdečko s vysokým okrajem, aby z něj nevypadli.*“⁶⁰ V řeči postav jsme zaznamenali pouze jediné typicky dětské

---

⁵⁶ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 11.

⁵⁷ Tamtéž, s. 15.

⁵⁸ Tamtéž, s. 47.

⁵⁹ Tamtéž, s. 24–25.

⁶⁰ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 25.

slovo (*pokakají*) a řidčeji se objevují také deminutiva (*hnízdečko, ptáček*). Deminutiva se ale spíše objevují v řeči vypravěče.

Eliáš ve své promluvě užívá nadávku, kterou si sám vytvořil a která je projevem dětské fantazie: „*Konec-blbec-utopenec-stará popelnice-smradlavá noha-počurané strašidlo-už toho mám dost!*“⁶¹. První slova se rýmují, ale další už jsou jen přiřazována náhodně. Nadávka obsahuje expresivní *blbec* a hovorový dětský výraz *počurané*. Podobnou snahu o vytvoření vlastní nadávky pak nacházíme i u babičky; stejně jako Eliáš napodobuje své rodiče, napodobuje ona naopak Eliáše, který se o ni stará. Babiččina nadávka zní: „*Nebeč utolniče čurašidlo mošt!*“⁶² což je i název jedné kapitoly.

Do promluvy postavy Eliáše se dostává již výše zmíněný vnitřní monolog. Pozornost jsme mu věnovali v řeči vypravěče, jelikož k jeho tematizaci dochází právě v tomto promluvovém pásmu. V řeči postavy je prezentován jako přímá řeč. Prvním hlasem Eliáš vždy říká to, co ví, že okolí chce slyšet a druhým hlasem naopak říká skutečnou pravdu, kterou ale ví jen on sám.

Výrazně se od řeči ostatních postav odchyľují promluvy babičky. Jak bylo zmíněno výše, babička nese všechny znaky dítěte, a proto i její řeč má určitá specifika – šišlá (*žnovu, pšidat*), vytváří nonsensová slova a řečové echo. Šišlání však může zároveň odkazovat k babiččině bezzubosti jako znaku stáří.⁶³

„*To je akát,*“ *poučil ji Eliáš. „Voní, vid?“*

„*Voní, vid“* *řekla babička a s rozkoší, zhluboka se nadechla.*

„*Půjdem do parku spolu,*“ *rozhodl Eliáš. „Chceš klobouk a brýle?“*

„*Bouk a kýle,*“ *zkusila to babička, ale vzápětí se opravila: „Kouk a býle.“*⁶⁴

Prostřednictvím těchto typických rysů dětské řeči vznikají různé humorné situace. Když tedy Eliáš zjistí, že babička vůbec mluví, říká: „*Já jsem Eliáš [...] A ty?*“⁶⁵ a babička odpoví „*Aty*“, z čehož nakonec vznikne babiččino jméno. Babička však nedokáže rozpoznat samostatná slova, proto často opakuje několik slov v domnění, že se jedná o slovo jedině: „*Je ti špatně? [...] Tišpatně.*“⁶⁶ V babiččině promluvě se také objevují vymyšlené básničky a říkanky:

---

⁶¹ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 10.

⁶² Tamtéž, s. 46.

⁶³ Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 95.

⁶⁴ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 52.

⁶⁵ Tamtéž, s. 48.

⁶⁶ Tamtéž, s. 54.

*„Křuch, buch, bác, bum,
do čaje mi dali rum,
vypila šem čaje moč,
budu žpívat čelou noč!“⁶⁷*

Mezi vedlejší postavy můžeme zařadit Eliášovy spolužáky a učitelku. Tyto postavy se však v textu objevují jen zřídka a jejich promluvy nejsou ničím nápadné. Z vedlejších postav vyniká postava prodavače v hračkářství, který se v příběhu objeví pouze jednou. Postavy prodavačů nebo číšníků bývají často karikovány a zde to není výjimkou. Prodavač užívá přehnaně vznešený jazyk, který působí komicky, ale zdá se, že komický účinek je ze strany postavy záměrný.

„Ponížene se klaním, milostpane,“ [...] Tak copak to bude dneska? Potřebujeme zastřelit lupiče, rychle doletět na Měsíc, nebo vykourit s náčelníkem Siouxů dýmku míru?“⁶⁸

Prodavač užívá první osobu plurálu, díky které vyjadřuje pochopení a navozuje určitou blízkost s adresátem. Celý projev prodavače je ironický, ale jeho účel je zřejmě zaujmout malé dítě.

Pro syntaktickou stavbu v pásmu postav jsou typické jednoduché výpovědi:

„Musíme se ještě zastavit v knihovně,“ řekl maminka, když Eliáše vyzvedala ze školy.

„Proč? Mně se nikam nechce,“ vyhrkl Eliáš nešťastně. [...]

„Objednala jsem si knížku o středočeských zámcích,“ vysvětlila maminka. „A potom musíme nakoupit. Už nemáme ani trochu oleje. A mouka už doma taky není.“ [...]

„K čemu olej?“ [...] „A co s moukou? Copak někdo jí mouku? Já se bez oleje a bez mouky úplně klidně obejdu.“⁶⁹

Podřadná souvětí se objevují spíše v promluvách dospělých postav: *„Je to setkání počítačových firem, které vyrábějí programy pro děti. Na tom veletrhu nejde vlastně o děti, ale o ty programy, rozumíš?“⁷⁰; „Prý se na mojí hře pozná, že ji vymýšlel někdo, kdo nemá dětí a nehraje si s nimi, řekli.“⁷¹*

---

⁶⁷ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 74.

⁶⁸ Tamtéž, s. 60.

⁶⁹ Tamtéž, s. 40.

⁷⁰ Tamtéž, s. 46.

⁷¹ Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 113.

4.3. Shrnutí

Próza *Eliáš a babička z vajíčka* naplňuje rysy dětského aspektu zejména tematicky a motivicky. Na základě analýzy můžeme konstatovat, že často předpokládané užívání slangu, nespisovné češtiny a hovorových výrazů v textech pro děti a mládež, se v tomto textu vyskytuje jen ojediněle. Jak v pásmu postav, tak v pásmu vypravěče převažuje spíše spisovná čeština. Autentický obraz jazyka mladších dětí je v textu zastupován zejména užíváním expresivních výrazů a deminutiv. Jazyk prózy však využívá i poetických prvků, jako je například přirovnání, metafora nebo personifikace a podává tak dětskému čtenáři obraz jazyka, se kterým se v běžné mluvené komunikaci nesetká.

Dětský aspekt je v textu dále naplňován pomocí textové výstavby. Text obsahuje spíše kratší kapitoly a kratší odstavce. Předpokládanému čtenáři je pak přizpůsobena i syntaktická rovina – převažují jednoduché výpovědi a souřadně spojené klauze.

Důležitou součástí vybrané prózy jsou ilustrace, které pomáhají vytvářet celkový obraz příběhu. Ilustrace jsou relativně pevně svázané s textem, zasahují do něj, nebo na něj přímo odkazují. Součástí ilustrací pak nejsou pouze obrázky, ale také ručně psaný text, kterým jsou například nadepisovány kapitoly.

Přestože je tedy dětský aspekt naplňován především tematicky a pomocí ilustrací, na základě analýzy můžeme konstatovat, že je realizován i skrze jazykovou a stylovou oblast.

5. Myši patří do nebe

Nejocetovanější kniha z našeho výběru, *Myši patří do nebe* vyšla poprvé v roce 2006 v nakladatelství Albatros; je určená čtenářům od sedmi let. Kniha byla oceněna cenou Zlatá stuha za rok 2006 a v roce 2007 získala cenu Magnesia Litera. V rozboru pracujeme s druhým vydání, které vyšlo v roce 2017 opět v nakladatelství Albatros. Obě vydání doprovází ilustrace Markéty Prachatické.

Na rozdíl od ostatních vybraných próz, se v této próze poprvé objevuje jiný než dětský hrdina. Se zvířecím hrdinou se nejčastěji setkáme v prózách pro mladší školní věk, například i v próze *Červenec má oslí uši*, kde ale zvíře není antropomorfizováno. Hlavní postavou prózy je myška Šupito a celý děj se odehrává ve světě zvířat, z převážné části ve zvířecím nebi. Svět lidí je v textu tematizován jen okrajově.

Po osudné lesní honičce s lišákem Bělobřichem se myška Šupito dostane do nebe. Projít až na jeho konec však není jen tak – musí přeplout jezero Rozloučení, vystát frontu u Kozí brány, ze které vede cesta jediné přes koupelnu. V nebi potkává myška spoustu svých příbuzných i přátel z lesa a ke svému překvapení i obávaného lišáka Bělobřicha. I přes prvotní obavy se z nich nakonec v nebi stanou přátelé. Nebe se jim ale po určité době omrzí – čas v nebi neplyne, nemají hlad, nemají strach, nezažívají dobrodružství, která znali z lesa. Nakonec se tedy rozhodnou vrátit se zpátky do lesa parníkem, který je odveze přes jezero Rozloučení domů. Vlivem přání, které oba učinili ještě v nebi, se však na zem dostávají v opačných podobách – Bělobřich jako myšák a Šupito jako liška.

5.1. Horizontální členění textu

Kapitoly v próze *Myši patří do nebe* nemají vlastní názvy ani nejsou číslované. Jsou od sebe graficky odděleny třemi tečkami. Rozsah kapitol se s postupujícím dějem zvětšuje. Vzhledem k rychlému sledu událostí v úvodu prózy jsou úvodní kapitoly nejkratší, mají zhruba jednu až dvě stránky.

Titul prózy je doplněn podtitulem *...ale jenom na skok*. Podtitul zde podává doplňující informaci k příběhu, která ve čtenáři může vyvolat napětí a zvědavost. Téma nastíněné v titulu, tedy smrt, je pomocí podtitulu zároveň zmírněno, na což upozorňují i recenze: „Autorka se pochopitelně pohybuje na ostří tohoto vážného záměru a jeho zlehčení, neboť

protagonistkou děje se stala malá myška. A podtitul ...ale jenom na skok také zmírňuje závažnost sdělení. ⁷² Jan Provazník podtitul přímo označuje za „výmluvný“.⁷³

5.2. Vertikální členění textu

Kromě řeči vypravěče a postav, kterým se budeme věnovat níže, jsou součástí vertikálního členění textu opět ilustrace. Obě vydání prózy doprovází ilustrace Markéty Prachatické. Ilustrace v knize *Myši patří do nebe* nejsou provázány s textem tak pevně jako u předchozí prózy. Na rozdíl od prózy *Eliáš a babička z vajíčka* jsou ilustrace černobílé a nenajdeme je na každé straně. Setkáme se s celostránkovými ilustracemi, ale i s ilustracemi půlstránkovými, které nicméně přímo nevstupují do textu.

5.2.1 Řeč vypravěče

Příběh je vyprávěn v minulém čase pomocí er-formy. Vypravěč ve svém pásmu využívá slohových postupů polopřímé řeči („*Je přece myš – bude se chovat slušně, ne jako někdo!*“⁷⁴; „*Je to tady jako v lese, když tady každá nablblá liška umí plachtit vzduchem...!*“⁷⁵), kde dochází k přejímání perspektivy postavy Šupito. V řeči vypravěče jsou také vyjadřovány myšlenky hlavní postavy: „*Asi na té koupeli opravdu něco je, pomyslela si.*“⁷⁶; „*Tady je to bájo, pomyslela si. Fakt bájo...!*“⁷⁷

Vypravěč ve svém pásmu užívá spisovného, neutrálního jazyka. Poměrně typické je užívání deminutiv. Zdrobněliny se objevují při popisu myšky Šupito a podílejí se na jejím celkovém vyobrazení. Pomocí deminutiv je zdůrazňována její drobnost (*tlapky, ocásek, čumáček, tělíčko, flíček, drápky*). S tím jsme se setkali už v popisu babičky v próze *Eliáš a babička z vajíčka*. Kontrastně jsou užívána slova jako *čenich* nebo *tlama* při popisu lišáka Bělobřicha. Zároveň se zdrobněliny neomezují pouze na popis Šupito a jejich užívání má tedy funkci přizpůsobení se předpokládanému dětskému čtenáři (*větviček, skulinkou, pavučinka, zelenkavě, obláček, lodičce*).

V menší míře se v řeči vypravěče objevují expresivní výrazy (*zašmodrchat, fňukat vyčuhovat, tajnůstkářsky*), více se s nimi ale setkáme v řeči postav. Vypravěč naopak využívá poetické prvky, jako je metafora (*tanec listů ve větru*) a přirovnání (*světélkoval jako trouchnivý pařez*

⁷² Matouš, K. Nebe je bezva, ale jenom na chvíli. *Host* 22, 2006. č. 10, příloha *Zlatý máj*, s. 112.

⁷³ Provazník, J. Iva Procházková: *Myši patří do nebe...ale jenom na skok. Tvořivá dramatika*. 2006, roč. 17, č. 2, s. 45.

⁷⁴ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 24.

⁷⁵ Tamtéž, s. 39.

⁷⁶ Tamtéž, s. 28.

⁷⁷ Tamtéž, s. 38.

v *močále*). Personifikovány jsou přírodní jevy: *zasmála se tráva, zašeptal vřes*. Šupito také rozmlouvá s větrem při vzpomínání na svůj pozemský život:

„*Stýská?*“ *zahvízdal vítr v korunách stromů. [...] „Co ti může chybět?“ podivil se vítr. [...] „Chybí ti strach?“ zahučel vítr překvapeně.*⁷⁸

Ojedinele v pásmu vypravěče nalezneme i složitější slova (*kratochvilím, zurčelo, ...*), která napomáhají obohacení slovní zásoby předpokládaného čtenáře. Stejně jako poetické prvky i tato složitější slova zprostředkovávají čtenáři jazyk, se kterým se v běžné komunikaci nesetká.

Přestože jsou zvířata v příběhu antropomorfizována, nesou i nadále zvířecí rysy, které se projevují i v jazyce. Jedná se zejména o slovesa, která uvozují přímou řeč – proto například, když myška mluví tak *pískne*, či *vypískne*; koza naopak *zamečí*, vlaštovka *pípá* nebo *štěbetá* a strakapoud *se řehotá*.

V oblasti syntaktické výstavby převažují spíše kratší, jednoduché klauze, často spojované souřadně:

*Za bránou se prostírala louka a na ní se klikatila pěšinka mezi kapradím. Vedla k vysokým borovicím. Vypadalo to tu podobně jako za hájovnou, takže Šupito ze sebe brzy setřásla všechnu úzkost.*⁷⁹

Při souřadném spojování klauzí se využívá typicky slučování (asyndeticky i syndeticky). Asyndeticky nebo syndeticky dochází k slučování jednoduchých klauzí, čímž vznikají větší větné celky. K takovému spojování klauzí dochází zejména v případě rychlého sledu událostí v příběhu; pomocí spojování klauzí je dosahováno zvýšeného napětí.

*Některým se povedlo zalézt zpátky do díry, jiné vyběhly vzhůru po kmeni nejbližší borovice, pár se jich snažilo schovat v borůvčí. Myšák s bílým břichem se rozběhl po cestě do lesa. Hnal se hustým kapradím, malé šišky přeskakoval, velkým se vyhýbal, dělal přemety přes pařezy, klouzal po jehličí a za sebou slyšel funění.*⁸⁰

Slučováním také vznikají několikanásobné větné členy, pomocí kterých vypravěč podává nejrůznější výčty (*„Byly tu koně na kolečkách i koně houpací, klouzačky rovné i zatočené, trampolíny, lanovky, obrovské pavoučí sítě, hopsací míče, obří pneumatiky zavěšené na laně,*

---

⁷⁸ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 72.

⁷⁹ Tamtéž, s. 23.

⁸⁰ Tamtéž, s. 100.

*prolézačky, bludiště a spousta dalších atrakcí.*⁸¹; „*Všechno v ní mizelo: les, rokle, hájovna i široká silnice na dně údolí.*⁸²).

Častým prostředkem je opakování. Opakováním stejných slov dochází k celkové intenzifikaci významu. Slova jsou spojována jednak asyndeticky (*padala, padala, padala...*), jednak souřadnou spojkou (*jen a jen, výš a výš*). Opakováním je zdůrazňována jednak doba trvání (viz první příklad), jednak expresivita vyjádření. V promluvě vypravěče se také užívá plně lexikalizovaných zdvojenin, jako například *užuž*. Kromě opakování slov jsou s různými obměnami opakována slovní spojení, která vyjadřují charakteristické rysy hlavních postav. Šupito má *na čele malý černý fliček* a Bělobřicha vždy poznáme podle *bílého břicha*. Opakováním charakteristických rysů postav dochází k upevňování čtenářovy představy.

5.2.2 Řeč postav

Stejně jako řeč vypravěče je i řeč postav spíš spisovná a neutrální. Ojedinele se v řeči postav setkáme s hovorovými koncovkami (*potřebuju, přeju, jmenuju, nemůžu*).

Celkově spisovný jazyk je zároveň doprovázen expresivou a hovorovými výrazy. Krokodýl například využívá slangový výraz *žůžo*, lišák Bělobřich zase (slangový) výraz *bájo* a strakapoud zhrubělý výraz *dožrat* („[...] *datla to dožere.*“⁸³). Postavy se navzájem pojmenovávají expresivou: *ulejváci, vejtaha, ťuklouš, čuně, prevíti*. Hovorovost a expresivní výrazy napomáhají přiblížit projev předpokládanému čtenáři – promluvy zvířat v tomto ohledu připomínají promluvy dětí. Některá expresiva přímo označují určitou skupinu zvířat – Šupito například všechny dravce nazývá *myšožrouty*. Stejně jako vypravěč i postavy užívají deminutiva: *blizoučko, chudinka, pelíšků, kapinku, drápek*. Často se v promluvách postav setkáme také s ustálenými slovními spojeními, jako například *namouduši, plácát nesmysly, to si piš!*.

Z neutrální řeči postav užívajících prvky hovorovosti vyčnívá projev postavy duhové rybky, která užívá cizí slova: „*Ale návštěvníci si stěžovali, že nemají soukromí, a tak se to tu přestavělo. Tyhle malé promítací kóje, to byla idea mořského koníka. On je jinak trochu hyperaktivní a má sklon k afektovanosti, ale tohle vymyslel opravdu perfektně.*“⁸⁴ Rybka má v příběhu roli průvodce a cizí slova užívá pravděpodobně proto, aby byla zdůrazněna její moudrost. Pro jazyk korely je zase typické rýmování: „*Zbytek-z-kytek-vytek!*“ [...] „*Příbytek-dobytek-úbytek!*“⁸⁵

⁸¹ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 35–36.

⁸² Tamtéž, s. 12.

⁸³ Tamtéž, s. 24.

⁸⁴ Tamtéž, s. 65.

⁸⁵ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 58.

Zvířecí rysy byly tematizovány zejména v jazyce vypravěče, ale projevují se i v řeči postav. Uvození přímé řeči kozy slovesem „zamečela“ jsme již zmiňovali v promluvě vypravěče, ale mečení je evokováno i v přímé řeči: „*No néé!*“.⁸⁶ V souvislosti s myškou Šupito jsou užívána slova odvozená od základu *myš*: „*To znamená, že jsi nikomu nic opravdu zlého neprovedla. Jenom obvyklé malé myšárničky,*“ *prohlásila koza a podala jí jakousi kostku. [...] „Vstup je přes koupelnu. Tak už je to tady zkrátka nařízeno. Radím ti, nemyškej a pospěš si!*“.⁸⁷ Označení *myšárny* a *myškovat* evokují specifičnost myši. Nápodobou lidského chování ve zvířecím světě je třeba zvířecí obdoba hry *kámen, nůžky, papír*: „*Tak si stříhneme: kámen, klepeto, nebo javorový list?*“.⁸⁸ Promluva raka až nápadně připomíná svět dospělých: „*Takhle naletět! Jako nějaký čtyřdenní ráček, kterému ještě teče bahno po bradě!*“.⁸⁹ Takováto transpozice rysů lidského světa do světa zvířecího je často zdrojem komiky.

Vděčným zdrojem komiky jsou v textu vlastní jména, která vznikají podle typických vnějších, nebo vnitřních vlastností zvířat. Šupito své jméno získala, jelikož je nejrychlejší a nejmrštnější myš v okolí; Bělobřich je pojmenován podle typicky bílého břicha. Strýček Šupito je podle své slabší zadní tlapy pojmenován Šmajda, sestřenice zase Žerebrouky, ropucha se jmenuje Rušínoc a ježek Dupejakokůň.

Charakteristickým rysem na rovině syntaktické, ale zároveň i grafické je apoziopéze, tedy nedokončená výpověď. Graficky jsou apoziopéze značeny pomocí tří teček. Jedná se o specifický typ elipsy, jejíž vynechanou část však na základě kontextu nedokážeme doplnit. Postavy své výpovědi jednoduše nedokončují, což zvyšuje napětí a „*aktivuje interpretační proces u adresáta.*“.⁹⁰ K nedokončení promluvy však také dochází vlivem přerušení jednoho mluvčího druhým, nebo mají tři tečky signalizovat pauzu v řeči postavy. Pauza vzniká, když postava přemýšlí, nebo se např. zakoktá. Takto stylizované promluvy připomínají více mluvený projev, který také často nebývá zcela plynulý. Následující ukázky obsahují nedokončenou výpověď, pauzu danou přemýšlením a zakoktání:

„*Ty? A jaké?*“ *zeptala se s obavou. A pak jí to došlo. „Snad sis nepřál...?“*⁹¹

⁸⁶ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 86.

⁸⁷ Tamtéž, s. 20.

⁸⁸ Tamtéž, s. 77.

⁸⁹ Tamtéž, s. 66.

⁹⁰ Karlík, P. Apoziopéze. In Karlík, P. – Nekula M. – Pleskalová, J. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 07-30-2020]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/APOZIOPEZE>.

⁹¹ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 93.

„To ne, spíš po změně. Tady si jenom hraju, ale doma...v lese...tam jsem měla spoustu práce a napínavých úkolů! [...] A kromě toho jsem udělala pár myšáren...možná více než pár...ty by se myslím ještě daly napravit.“⁹²

„Já jenom...myslel jsem...bál jsem se, že už nepříjdeš.“⁹³

Graficky je v promluvách postav znázorňován křik, volání nebo ozvěna pomocí dlouhých samohlásek, které bývají násobeny. Dlouhé samohlásky ale také pomáhají zachytit například hezitace: *„Osmdesátá šestá...osmdesátá sedmá...osmdesátá ééé.“⁹⁴* Takto zesílená volání, ozvěny aj. jsou navíc vždy doprovázeny vykřičníkem, jak dokládají následující ukázky:

„Dolevááá! Dopravááá!“ vriskaly tam vespolek křepelky.⁹⁵

*„Šupitóóó!“ hulákal ted' kousek od ní a ozvěna v jeskyni měnila jeho křik v rozpustilý popěvek.
„Nezdrhéééj! Mně neutečéééš!“⁹⁶*

5.3. Shrnutí

Přestože se v tvorbě Ivy Procházkové poprvé setkáváme s jiným než dětským hrdinou, můžeme i zde konstatovat, že autorka podává autentický obraz světa dětí. Dosahuje toho zvláště zobrazováním zvířat, která mají v mnoha ohledech lidské, ne-li přímo dětské vlastnosti. Chování, zvyky i vlastnosti zvířat jsou v mnoha ohledech obdobné těm lidským, nicméně jejich zvířecí rysy jsou přesto zachovány – zvířata nepozbývají svých pudů (např. hon za potravou) a zvířecí znaky (např. že koza mečí) jsou tematizovány i v oblasti jazykové.

Autentičnosti je dosahováno nejen zobrazováním dětského chování, ale zároveň pomocí jazykových prostředků. Celkově spisovný jazyk je doprovázen expresivními a hovorovými výrazy. Hovorovost se projevuje v morfologické rovině přítomností hovorových koncovek, ale i v rovině syntaktické, kde se dosahuje autentičnosti mluveného jazyka za pomoci nedokončených výpovědí. Opět i v této próze převažují jednoduché klauze často souřadně spojované. Opakovaně se setkáme se slučováním jednoduchých klauzí a s častými výčty.

Předpokládanému čtenáři je přizpůsoben i rozsah textu, který je členěn do několika kapitol. Jejich délka sice různě kolísá, ale v zásadě se rozsahově pohybuje kolem pěti stránek.

---

⁹² Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 72.

⁹³ Tamtéž, s. 91.

⁹⁴ Tamtéž, s. 82.

⁹⁵ Tamtéž, s. 93.

⁹⁶ Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006, s. 39.

Myši patří do nebe představují jednu z nejúspěšnějších knih pro děti od Ivy Procházkové. Autorka se opět nevyhýbá tabuizovanému tématu, kterým je tentokrát smrt. Na základě analýzy však můžeme konstatovat, že posmrtný život zvířat je mimo jiné právě pomocí jazyka zobrazován s dostatečným ohledem na potřeby dětského čtenáře.

6. Červenec má oslí uši

Debutem *Komu chybí kolečko?* z roku 1980 Iva Procházková sklídila v oblasti literatury pro děti a mládež velký úspěch. Netrvalo dlouho a začala pracovat na další knize pro dětské čtenáře. Jednalo se tentokrát o prózu z vesnického prostředí s názvem *Červenec má oslí uši*. Jelikož Procházková s manželem roku 1983 emigrovali, s vydáním knihy v českém prostředí měla značné potíže. Kniha poprvé vyšla roku 1984, avšak nikoli česky, nýbrž německy pod názvem *Der Sommer hat Eselohren*. Českého vydání se pak kniha *Červenec má oslí uši* dočkala až roku 1995.

Příběh, který se dětskému čtenáři dostává do rukou, sleduje prázdninové zážitky desetiletého Dušana. O to, že tyto prázdniny budou nezapomenutelné, se postará osel Ámos, kterého Dušan zdědil po svém dědečkovi. Dušan pochází z neúplné rodiny a jeho mamince se příliš nezamlouvá představa spolubydlení s oslem. Dává tak Dušanovi čtrnáctidenní lhůtu, aby Ámosovi našel nový domov. V dětských očích se čtrnáct dní jeví jako moře času, a proto Dušan ze začátku věří, že do té doby maminku přemluví.

Do toho se do příběhu dostává Johanka, která do Skovanic – vesnice, kde Dušan bydlí – přijíždí na letní prázdniny. Okamžitě ji zaujme představa přátelít se s někým, kdo vlastní osla. Přestože se dlouhou dobu nezdá, že by se z Johanky a Dušana mohli stát kamarádi, je to nakonec osel, který jim pomůže si přátelství vybudovat. Společně se totiž rozhodnou Ámose za každou cenu zachránit. Jako spása se jim jeví pout', která začátkem prázdnin přijíždí do vesnice. Plán vydávat Ámose za cvičeného osla, a navíc osla albína nakonec končí velkým fiaskem, a děti se tak v průběhu příběhu dostávají do velice kuriózních situací, které vyústí jejich útekem z domova. I ten má ale šťastný konec, protože se nakonec úplnou náhodou setkají s Dušanovým otcem, který jezdí s cirkusem. Slíbí Dušanovi, že si Ámose nechá u sebe, a obě děti pak odveze domů do Skovanic.

6.1. Horizontální členění textu

6.1.1 Titul

Titul knihy tvoří součást celého textu, a přestože mívá do jisté míry obrazný charakter, obvykle také naznačuje obsah celého díla.⁹⁷ Tento předpoklad se dá uplatnit i na prózu *Červenec má oslí uši*. Měsíc červenec v názvu dává čtenáři tušit, že se příběh bude odehrávat pravděpodobně na začátku prázdnin.

---

⁹⁷ Krčmová, M. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In Čechová, M. – Krčmová, M. – Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008, s. 304.

Totéž však nebude platit u německého čtenáře, který bude mít v ruce knihu *Der Sommer hat Eselohren*. Rozdílností v názvech obou vydání se zabývala Svatava Urbanová,⁹⁸ která poukazuje právě na záměnu „července“ za celé „léto“. Důvod je ten, že českému čtenáři evokuje měsíc červenec automaticky prázdniny, kdežto v německém prostředí se začátek prázdnin různě proměňuje podle spolkových zemí. V příběhu hraje důležitou roli také svatoprokopská pouť, která se koná kolem 4. července, což pro německého čtenáře není určující. V rámci německého kontextu je tedy daleko podstatnější časové ohraničení léta.

Za pozornost stojí také metafora v názvu knihy. Frazém *oslí uši* primárně označuje ohnutý list papíru v knize. Označení „knihy má oslí uši“ tedy není neobvyklé slovní spojení, avšak vztahení *oslích uší* k červenci už můžeme považovat za poměrně nezvyklé. V případě názvu knihy jde tedy spíše o jazykovou hru, protože se poukazuje na situace a problémy spojené se skutečným oslem. Nabízí se ještě jedno vysvětlení – v názvu se odkazuje k oslím vlastnostem u člověka. Člověk, který se podobá oslovi, je charakterizován jako tvrdohlavý a vzdorovitý. K této interpretaci dochází až na základě četby, kdy si můžeme tyto oslí vlastnosti spojit s hlavní postavou, Dušanem.

6.1.2 Kapitoly

Horizontálně je text členěn na kapitoly, kterých je dohromady dvacet pět. Dějově na sebe chronologicky navazují. Kapitoly nemají vlastní tituly, ale jsou číslované římskými číslicemi. Jsou nesterjně dlouhé, většinou se však délka pohybuje kolem pěti stránek. Rozsah kapitol je prodlužován až v druhé polovině knihy, kdy děj začíná vrcholit a nejrůzněji se zaplétat, což může působit neobvykle, vzhledem k častému tvrzení, že se vzrůstajícím napětím dochází naopak ke zkracování kapitol.

Většina kapitol začíná zaměřením na nějaký detail, nebo rovnou přímou řečí. V obou případech pak dochází ke konkretizaci dané situace. Takto například začíná druhá kapitola:

Johanka brečí. Nedá se to zastavit. Jako by jí na zadní straně víček někdo otevřel dva kohoutky. Má zduřelý nos, milimetrové škvírky očí, žalostně posmrkuje. Dvacetkrát za minutu. [...] „Kristepane!“ poleká se [teta]. „Nech už tu cibuli nebo mi oslepneš!“ Podá Johance skrojek suchého chleba.⁹⁹

---

⁹⁸ Vrstevnatost prózy Červenec má oslí uši. In Urbanová, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003, s. 233.

⁹⁹ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 12

Ukázka je vytržena z kontextu, ale pokud čtenář ví, jak končila předchozí kapitola, bude se mu zdát Johančin důvod k pláči neologický. Čtenář je uveden v nejistotu, chvíli tápe. Důvod pláče se dozvídá až o několik řádek později, když promlouvá Johančina teta.

Tímto způsobem také dochází k stimulaci čtenářského očekávání. Popisovaná situace nám není jasná, a tak čteme dál, abychom se dozvěděli její smysl. Napětí je takto budováno i ve dvanácté kapitole:

Dušan se ukloní. Má na sobě černé sametové rajtky a přiléhavou kazajku, pošitou zlatými flitry. Na hlavě širák. Smekne ho a oči mu zabloudí do tmy hlediště. Je nabitě k prasknutí, všechny pohledy dychtivě upřené na chlapce. Vtom už orchestr spustí známý břeský pochod a do manéže vběhne Ámos. I on je v plné parádě; na hřbetě se mu blýskne pozlacené sedlo, z hřívý a z ocasu mu vlají barevné pentle. [...] Vlastní křik ho probudí.¹⁰⁰

6.2. Vertikální členění textu

Vertikálně je text členěn na pásmo vypravěče a pásmo postav. Přímá řeč postav je od řeči vypravěče oddělena graficky pomocí uvozovek.

Vypravěče prózy *Červenec má oslí uši* můžeme označit za autorského vypravěče, který užívá 3. osobu jednotného čísla, tzv. er-formou. V pásmu vypravěče se uplatňuje polopřímá řeč a smíšená řeč,¹⁰¹ a to zejména v případě, kdy vypravěč přejímá perspektivu jedné z postav.

Charakteristickým rysem pásma vypravěče je také volba slovesného prezentu k vyprávění celého příběhu. Jednou z funkcí prezentních časů je referovat k potenciálnímu, fiktivnímu nebo mimočasovému ději. Podle *Nového encyklopedického slovníku češtiny*¹⁰² můžeme přítomný čas, který využívá vypravěč v *Červenec má oslí uši*, označit za synoptický. Tato forma prezentu se mimo jiné může uplatňovat ve scénářích a shrnujících popisech fiktivních dějů, které se objevují například v uměleckých prózách. Vyprávěné události jsou tak jakoby aktuálně rozvíjeny před čtenáři, což může napomáhat tomu, aby si události představili a také jsou „vtahováni“ do děje. Obě pásma budou podrobněji rozebrána níže.

Celý text je zároveň doprovázen ilustracemi. V knize najdeme jak celostránkové ilustrace, tak ilustrace menší, které jsou zasazeny přímo do textu. Na rozdíl od mnoha knih pro nejmenší čtenáře text není na ilustracích závislý, může existovat i samostatně. Ilustrace zobrazují, co se

---

¹⁰⁰ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 80–81.

¹⁰¹ Doležel, L. *Narativní způsoby v české literatuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2. vyd., 2014.

¹⁰² Štícha, F.: Synoptický přezens. In Petr Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Datum aktualizace neznámé [cit. 07-30-2020]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SYNOPTICKÝ_PŘEZENS

v příběhu a v dané kapitole odehrává, což může napomáhat představivosti. Zároveň jsou ilustrace černobílé, tudíž poměrně nenápadné, a předpokládaného čtenáře tak nerozptylují při čtení.

6.2.1 Řeč vypravěče

Pro pásmo vypravěče je typické užívání spisovného, neutrálního jazyka. Neutrální jazyk se však často prolíná s jazykem, který využívá poetických prostředků. Jedná se o prostředky, jako je přirovnání, ironie nebo metafora („*asfalt olizuje dlouhé stíny jeřabin*“; „*ševlí muž úlisně*“; „*Srdce mu skáče v prsou jako pneumatické kladivo.*“; „*slunce [...] zkracuje stíny do směšných karikatur, kvapem vysává loužičky vody kolem nárožní pumpy*“; „*[...] ruch jako o půlnoci na hřbitově.*“). Tímto způsobem jsou předpokládanému čtenáři zprostředkovávány i jazykové jevy, se kterými se v běžné komunikaci neseťká.

S tím souvisí i užití méně běžných slov, která jsou pro předpokládaného recipienta pravděpodobně neznámá nebo méně známá (*blahovičník, násep, stvol, chřípí, výheň, kombiné, lkát, širák*). Tato méně běžná slova mohou přispívat k rozvoji jazykové gramotnosti předpokládaného čtenáře. O tom se zmiňuje už A. Stich,¹⁰³ podle něhož se autoři dětské literatury ve výrazné míře snaží obohatit slovník dětského čtenáře, kterému jsou postupně předkládána složitější slova, jež nakonec tento čtenář přijímá za své. Děje se to současně se snahou přiblížit jazyk vyjadřování dětí a mládeži.

K takovému přiblížení a zvýšení autentičnosti textu dochází ve chvíli, když vypravěč přejímá perspektivu jedné z postav. Nejedná se o příliš častý jev, ale pokud se tak děje, jsou využívána hovorová slova (*asfaltka, manšestráky*) nebo expresivní výrazy (*sešmajdaný, hulákat, zuchnout*). Text je však pro předpokládaného čtenáře nejautentičtější v promluvách postav, kterým se budeme věnovat v následující kapitole.

Dětský aspekt se projevuje i v pásmu vypravěče prostřednictvím textově výstavbových prostředků. Většina autorů odborných prací zabývajících se dětskou literaturou se shoduje v tom, že literatura pro děti a mládež využívá spíše souřadná než podřadná spojení klauzí. Syntaktická stavba prózy *Červenec má oslí uši* v tomto ohledu není výjimkou – stavba klauzí a souvětí v knize je poměrně jednoduchá a časté jsou také paratactické spojovací prostředky. V poměru slučovacím jsou klauze spojovány pomocí spojky *a*, nebo jsou spojovány asyndeticky. To platí jak pro pásmo vypravěče, tak pro pásmo postav.

---

¹⁰³ Stich, A. O jazyce a slohu současné literatury pro mládež. In *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy*. Praha: SNDK, 1962, s. 197.

*Píchá jí pod žebry, lapá po dechu, bosá chodidla má rozedřená od kamení. Tráva, nebe i stromy jí skáčou před očima jako porouchaná televizní obrazovka. [...] Vklouzne bosýma nohama do proudu a nabere vodu dlaněmi. Pije dlouho a lačně.*¹⁰⁴

K dosažení rychlejšího spádu děje slouží velké množství krátkých a úsečných vět. Takto za sebe kladené věty vytvářejí dojem rychlého sledu událostí a v případě určitých napjatých situací pomáhají zvyšovat účinek na čtenáře.

*Dušan chvatně vykročí k pootevřeným dveřím domu. Hynek s Johankou za ním. V domě je ticho. Pak to třeskne.*¹⁰⁵

Častým jevem je také parcelace. Její výskyt lze vysvětlit různými způsoby. Parcelace může sloužit k rozčlenění dění na význačné složky, k upozornění na určitý detail výpovědi, anebo může jít i o naznačení způsobu členění řeči. Do jisté míry dělení na kratší úseky také napomáhá k odlehčení celkové syntaktické skladby, což je mladšímu čtenáři, jak už jsme zmínili, bližší.

*Chlapec roztrhne obal a položí jeden bonbon na kraj silnice. Až do trávy.*¹⁰⁶

*Pohybuje jenom jedním koutkem úst, aby jí nevypadly sponky. A stranou pohlédne na Dušana. Který si maže už třetí krajíc chleba.*¹⁰⁷

Obdobné grafické prostředky se v textu objevují jak v řeči vypravěče, tak v řeči postav. Nelze je tedy uvést jako charakteristické pouze pro jeden promluvový typ. Řeč postav je prezentována jako mluvená, její grafické ztvárnění je tak v kompetenci vypravěče.

Zajímavým jevem v této oblasti jsou slova psaná verzálkami. V textu se vyskytuje v zásadě ve dvou případech. Verzálky mohou být použity, jestliže má být vyzdvižen důraz, který je kladen na dané slovo. Většinou se s nimi setkáváme v promluvě postav, ale v případě, že vypravěč přejímá perspektivu postav, nacházíme je i v jeho promluvovém pásmu: „*Dušan zná její nesmlouvavou povahu, ví, že každé NE znamená skutečné odmítnutí.*“¹⁰⁸

Druhým případem, kdy jsou využity verzálky, jsou názvy konkrétních míst nebo nápisy na objektech (*opršely nápis SKOVANICE, světylko s nápisem STŮJ, bleděmodrý nápis*

---

¹⁰⁴ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 46–47.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 56.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 29.

¹⁰⁸ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 31.

PACIFIK, pestrý nápis GLOBUS). Zde se pravděpodobně jedná o odkaz na podobu nápisu ve fikčním světě.

„*Nápis ZASTÁVKA nad vchodem je vyrudlý. Pod ním stojí kostrbatě připsáno PLATÍ JEN V PŘESTUPNÝ ROK!*“¹⁰⁹

Opakovaně využívaným prostředkem v textu je kurzíva. Části textu, které jsou pomocí kurzívy zvýrazněny, často vyjadřují určité postřehy, emoce nebo ironii („[...] myslí si *No tohle! To je senzace!*“ (s. 40), „*Jako kráva, napadne ho. Má oči jako kráva!*“ (s. 42), „*Takže to vypadá na promlouvání do duše.*“ (s. 30), „*Nejlepší obrana je útok*, vytane jí na myslí osvědčená poučka. (s. 142)). Na rozdíl od verzálek, je kurzíva využívána výhradně v pásmu vypravěče, který zprostředkovává myšlenky postav.

6.2.2 Řeč postav

Zatímco pro pásmo vypravěče je charakteristická spisovná čeština, pro pásmo postav je příznačná hovorová a obecná čeština. Neplatí to zcela plošně, objevují se určité odchylky v promluvách jednotlivých postav, na což se v následující kapitole zaměříme.

Hlavní postavy prózy jsou děti, desetiletý Dušan a jedenáctiletá Johanka. V promluvách obou těchto postav se můžeme setkat s expresivou, hovorovými i nespisovnými výrazy. Svatava Urbanová¹¹⁰ upozorňuje, že v próze *Červenec má oslí uši* se projevují odlišné pohledy na svět – mužský a ženský, chlapecký a dívčí. Mohli bychom tedy předpokládat, že se tento kontrast bude projevovat i v tom, jak se postavy vyjadřují. Zdá se, že do jisté míry je tento rozdíl pozorovatelný ve způsobu užívání expresivních výrazů. Expresiva v podobě klení do jisté míry převažují u chlapecké postavy, avšak neplatí to vždy a můžeme je zpozorovat i u Johanky. K prisuzování většiny expresivních výrazů Dušanovi by nás mohla navádět už první kapitola, kde se s postavou seznamujeme. Dušan se v této kapitole snaží přinutit osla Ámose ke spolupráci, avšak marně. Většina expresivních výrazů (*vůl, prevít, neřád, bestie bestijácká* atd.) je tedy namířena právě proti oslovi a postava jich využívá pravděpodobně k vlastnímu uvolnění v náročné situaci.

Obě hlavní postavy se zároveň navzájem označují nejrůznějšími expresivními výrazy, a to hlavně do té doby, než se spřátelí. Dušan tedy Johanku nazývá *netýkavkou, Pražandou* nebo *vopící*. Johanka se podobným výrazům také nevyhýbá a Dušana označuje za *burana, nádivu pitomou* nebo *sprostáka*. Obecně ale můžeme říct, že se tímto způsobem „pošťuchují“

¹⁰⁹ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 128.

¹¹⁰ *Červenec má oslí uši* (1984) – nejen prázdninový příběh. In Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 31.

všechny děti, které se v příběhu objevují. Například Luděk, sedmiletý chlapec z vesnice, který se zdá Dušanovi dotěrný z toho důvodu, že je mladší, je nazýván *šprčkem* nebo *mrňousem*. Některá z těchto expresiv jsou opakována i v pásmu vypravěče, který přejímá perspektivu postavy.

Promluvy obou postav zároveň odrážejí specifickou mluvu mladších dětí. Ta se projevuje ve využívání hovorových (*trčet, zdrhat*) a expresivních výrazů (*čumět, šklebit se, vydrápat se, škrabopis, ledárna*). Můžeme se setkat i s výrazy typickými pro žákovský slang, jako *učka*, nebo *matyka*, ze které má Luděk dostat *sardel*. Je však zřejmé, že tyto výrazy jsou charakteristické pro žákovský slang zakotvený v určité době. Navíc je tato oblast považována za velice dynamickou, a proto mohou dnešnímu mladému čtenáři některé tyto výrazy připadat neautentické, a dokonce i zastaralé.

Za specifický prostředek dětské mluvy můžeme považovat i způsob, jakým Johanka vyjádří Dušanovi svůj dík:

„*Je to jenom drops. Ale pomerančovej.*“

„*Ď,*“ *Johanka si bonbony vezme a hodí je do tašky.*“¹¹¹

Vedlejší postavy v próze zastupuje zejména Dušanova maminka, Johančin otec, strýc a teta. Od dětských postav se jejich promluvy liší v zásadě tím, že nepoužívají slangové výrazy a užívání expresiv je poměrně omezeno, i když ne zcela. Když se v druhé kapitole seznamujeme s Dušanovou maminkou, používá pro něj označení *smrad*. V této scéně se s postavou maminky setkáváme poprvé a jsme svědky její reakce na složitou situaci týkající se osla Ámose. Obdobně jako při prvním setkání s Dušanem se jedná o velice vypjatou situaci, kdy matka použitím expresiv uvolňuje vlastní napětí.

Dále se v promluvách dospělých postav poměrně často vyskytují citoslovce. Dospělé postavy jich využívají většinou v případě, když nastává kuriózní situace spojená s oslem. Jedná se o výrazy jako *kristepane, bože, šmarjájósef*.

Za povšimnutí stojí další vedlejší postavy, řidič autobusu a místní prodavač. V promluvě postavy řidiče se objevují počeštěná slova cizího původu (*frajkumšty, rychtyk*), což lze vysvětlit jako vyjadřování charakteristické pro starší generaci, kterou má řidič v příběhu pravděpodobně představovat. Dále vyniká postava prodavače Hanikýře, který s velkou oblibou používá deminutiva (*limonádička*), což můžeme považovat za příznačný prostředek

---

¹¹¹ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 26.

stylizace vyjadřování číšníků, prodavačů apod., které bývá často karikováno a se kterým jsme se setkali už v próze *Eliáš a babička z vajíčka*.

Zjevné odchylky od spisovné češtiny se v promluvách postav projevují i na rovině morfologické a hláskové, a to jak v promluvách dětských postav, tak postav dospělých. Jedná se především o velice časté užívání nespisovných koncovek přídatných jmen. V mužském rodě je to například koncovka „-ej“ v nominativu (*cirkusovej, nějakej, pomerančovej*), nebo „-ý“ v koncovce (*pěknýho, chytrýho*). Objevuje se také užívání protetického *v*: *vopice, vokno*.

Pro syntaktickou rovinu v pásmu postav platí obdobně jako v pásmu vypravěče tendence k tvoření spíše kratších souřadně spojených klauzí. Často se také objevují jmenné výpovědi a již zmíněná parcelace.

V řeči postav se opět setkáme s grafickými prostředky, jako jsou verzálky, kurzíva. Graficky je ale také znázorňován například křik, nebo volání. Pokud má být jasné, že některá postava křičí, je využíváno dlouhých samohlásek, které bývají navíc zdvojené, někdy i ztrojené. Např. když Johančina teta volá: „*Jóóhankóó! [...] Véeěééřéé!*“,¹¹² nebo když na Johanku naopak volá Dušan: „*Vóópíiceééé! [...] Kdée jsééěš?*“.¹¹³

Pro promluvy postav je dále charakteristické užívání trojtečky. Její užití má většinou znázorňovat členění výpovědi ve fyzicky namáhavých, či napjatých situacích. Dává nám tedy najevo, že postava se při dané činnosti pravděpodobně zadýchala a její výpověď je členěna vlivem zvýšené dušnosti.

„*Protože tady... tě mám jistýho! To je jediný místo, odkud mi neutečeš! Srdce... Já ti dám srdce! [...] Dokud se budeš chovat jako... malej... nerozumnej... smrad... budeš dostávat vařečkou!*“¹¹⁴

„*Co si myslíš... mizero? Že jsem... tady... pro legraci?*“¹¹⁵

Rychlost promluvy je pak zaznamenána spojením více slov dohromady: „*Čítoje?*“ vyhrkne. „*Kdestovzal?*“.¹¹⁶

---

¹¹² Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 14.

¹¹³ Tamtéž, s. 27.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 64.

¹¹⁶ Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995, s. 31.

6.3. Shrnutí

Iva Procházková ve své próze *Červenec má oslí uši* podává autentický obraz jazyka mladších dětí, a to napříč jazykovými rovinami, nejvýrazněji pak na rovině lexikální. Postavy ve svých promluvách hojně využívají expresivní i hovorové výrazy a také výrazy spadající do oblasti žakovského slangu. Tato oblast, která je v textu poměrně hojně zastoupená, je velice dynamická, tudíž se toto vyjadřování mladších dětí s uplývajícím časem nutně vzdaluje od zvyklostí současných recipientů.

V pásmu vypravěče se pak výrazněji uplatňuje literární jazyk, který využívá poetických prvků jako je metafora a přirovnání. Dále se také v textu setkáme s tzv. složitějšími slovy, která pro předpokládaného čtenáře nemusejí být známá. Všemi těmito prvky se usiluje o prohloubení čtenářovi znalosti okolního světa tím, že se mu zprostředkovávají výrazy pro běžnou komunikaci netypické.

Z těchto poznatků lze vyvodit, že v textu můžeme vysledovat napětí mezi neutrálními a poetickými prvky; jazykem autentickým a jazykem literárním.

Potřebám předpokládaného čtenáře vychází text vstříc i celkovou výstavbou. Na syntaktické rovině převládají jmenné výpovědi a jednoduché, většinou souřadně spojené klauze a souvětí. Poměrně častým jevem v textu jsou parcelace.

Závěrem lze konstatovat, že dětský aspekt je v próze zastupován zejména tematickou výstavbou, avšak autorce se úspěšně daří naplňovat jej i v oblasti jazykové a stylové. Činí tak na základě volby výrazů autentických pro předpokládaného čtenáře a zároveň pomocí celkové výstavby textu.

7. Závěr

V teoretické části práce jsme se věnovali vymezení pojmu literatury pro děti a mládež a zároveň jsme se pokusili podat ucelenější pohled na dosavadní poznatky české a slovenské stylistiky v oblasti jazyka a stylu LPDM. Poslední velkou prací věnující se této problematice je publikace *Prostor pro jazyk a styl* Oldřicha Uličného a Jana Horáka, ze které jsme proto vycházeli při analýze jednotlivých titulů. Novější obdobně pojatá práce zatím nevznikla.

Analyzovali jsme tři vybrané prózy Ivy Procházkové: *Eliáš a babička z vajíčka*, *Myši patří do nebe* a *Červenec má oslí uši*. Ve všech vybraných prózách jsou různými způsoby naplňovány jazykové a stylové rysy dětského aspektu podle předpokládaného věku dítěte tak, jak je definují autoři *Prostoru pro jazyk a styl*. Autentičnosti je dosahováno zejména v oblasti lexikální, kde se hojně užívá slang, expresiva a hovorové výrazy. Míra užívání těchto výrazů je stupňována se zvyšováním předpokládaného věku čtenáře daných titulů. Mluva mladších dětí není zobrazována pouze v řeči postav, ale i v řeči vypravěče. Typickým rysem všech zkoumaných próz Ivy Procházkové je přejímání perspektivy jedné nebo více postav v řeči vypravěče. K přejímání perspektivy vypravěč využívá slohových postupů polopřímé nebo smíšené řeči. Perspektiva postavy vystupuje do popředí v různých prózách v různé míře. Jako nejvýraznější se jeví přejímání perspektivy postavy Eliáše v próze *Eliáš a babička z vajíčka*, proto je zde autentičnosti dětské mluvy dosahováno výrazněji v pásmu vypravěče. Vypravěč se zde snaží přiblížit dětskému čtenáři nejen tím, že užívá typicky dětské výrazy, ale zároveň jej i přímo oslovuje. Ve zbylých dvou prózách je také přejímána perspektiva postav, ale autentičnosti mluvy mladších dětí se dosahuje spíše v pásmu postav. V próze *Myši patří do nebe* je autentičnost promluv navíc podporována množstvím nedokončených výpovědí a hovorovými koncovkami. Neautentičtěji působí promluvy postav v próze *Červenec má oslí uši*, určené staršímu školnímu věku. Postavy používají hojně expresivní a hovorové výrazy a žákovský slang. Řeč postav je autentická i na rovině hláskové a morfologické, kde se setkáme s nespisovnými koncovkami. Všechny vybrané prózy také potvrzují předpoklad, že v syntaktické rovině LPDM převažují spíše jmenné výpovědi a kratší souřadně spojené klauze.

Předpokládanému čtenáři je přizpůsobena i textová výstavba. Všechny tři prózy jsou celkově kratšího rozsahu a preferovány jsou zároveň i kratší kapitoly. Rozsah kapitol je u všech próz postupně zvětšován s tím, jak postupuje děj. To lze vysvětlit tak, že čtenáři je v úvodních kapitolách většinou představena nejdůležitější událost, hlavní zápletka, kterou je čtenář vtažen

do děje, a až později jsou popisovány další události. *Myši patří do nebe* například začínají lesní honičkou, která skončí smrtí hlavní postavy, a *Červenec má oslí uši* začíná Dušanovým komickým pokusem odvést si oslíka domů.

Společným rysem všech próz jsou ilustrace. U próz pro mladší školní věk (*Myši patří do nebe*) a starší školní věk (*Červenec má oslí uši*) ilustrace text pouze doplňují, kdežto u prózy určené recipientům na pomezí předškolního a mladšího školního věku (*Eliáš a babička z vajíčka*) hrají ilustrace významnější roli. Nemůžeme říct, že by byli textu nadřazené, ale v určitých místech jsou mu zcela jistě rovnocenné, jelikož ho zároveň přímo doplňují. Text by proto bez ilustrací nebyl kompletní.

Vybrané prózy vykazují určité společné rysy autorčina stylu, mezi které patří užívání slohových postupů polopřímé či smíšené řeči, jež slouží k přejímání perspektivy postav. Dalším charakteristickým rysem je počínání příběhu uprostřed událostí (*in medias res*), které postupně vede ke konkretizaci popisovaných událostí a pozvolnějšímu rozvíjení příběhu. Výjimku může představovat próza *Eliáš a babička z vajíčka*, kde se hlavní zápleтка odehraje až ve druhé kapitole. Pro tento náhlý vstup do vyprávěných událostí je charakteristické počínání kapitol pomocí přímé řeči nebo krátkých úsečných klauzů. Všem prózám je také společná živost a autentičnost dialogů, které autorka dosahuje především volbou slovní zásoby, ale také pomocí nedokončených výpovědí. Co se týče odlišností mezi staršími a novějšími texty, výraznější rozdíly jsme při analýze nezaznamenali.

Iva Procházková ve všech vybraných prózách podává autentický obraz světa malých dětí především tematicky, ale předpokládanému čtenáři se přibližuje i pomocí jazykových a stylistických prostředků, které jsme se v práci pokusili analyzovat. Předmětem naší analýzy však byl jen zlomek z díla Ivy Procházkové. Pokusili jsme se zachytit charakteristické rysy jazyka a stylu prózy určené předškolnímu věku, mladšímu školnímu věku a částečně i staršímu školnímu věku. Aspekt mládí se však naplno projevuje v prózách pro starší čtenáře. Pro případné další práce by byla vhodným tématem analýza jazyka a stylu titulů určených této nejstarší věkové kategorii, jako jsou prózy *Karolína*, *Stručný život šestnáctileté*, *Nazi* nebo *Uzly a pomeranče*.

8. Seznam použité literatury

Primární literatura

Procházková, I. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995.

Procházková, I. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Mladá fronta, 2013.

Procházková, I. *Myši patří do nebe*. Praha: Albatros, 2006.

Sekundární literatura

Ciborová, K. Iva Procházková: Občas se nějaká postava začne chovat jinak, než jsem si vymyslela. In *Topzine* [online]. 2010-06-11 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.topzine.cz/iva-prochazkova-obcas-se-nejaka-postava-zacne-chovat-jinak-nez-jsem-si-vymyslela>

Čeňková, J. – Peterka, J. Heslo Literatura pro děti a mládež. In Mocná, M. – Peterka, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 360–372.

Čeňková, J. Iva Procházková, *Myši patří do nebe*. *A2*, roč. 2, 2006, č. 34, s. 28.

Čeňková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006.

Die Nackten. In *ivaprochazkova.com* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://ivaprochazkova.com/de/690/die-nackten>

Ditmar, R. Malí čtenáři uprostřed reality a fantazie. *Literární noviny 13*, 2002, č. 46, příloha *Nové knihy*, s. 2.

Doležel, L. *Narativní způsoby v české literatuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2. vyd., 2014.

Gejgušová, I. Současná česká literární tvorba pro děti a mládež. In Gejgušová, I. a kol. *Současná literatura pro děti a její vliv na rozvoj čtenářství II*. [online]. Přerov: Městská knihovna v Přerově, 2013, s. 46-83. [cit. 2020-07-22]. Dostupné z: https://www.knihovnaprerov.cz/docs/publikace/Sbornik_Soucasna_literatura_pro_deti_a_její_vliv_na_rozvoj_ctenarstvi_II.pdf

Chaloupka, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982.

Iva Procházková: Německá cena Luchs 2012 za knihu *Uzly a pomeranče*. *Čítárny* [online]. 2013-03-13 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/nove-knihy/ceny/ceny-ve-svete/prochazkova-luchs-uzly-a-pomerance>

- Karlík, P. Apoziopceze. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 2020-07-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/APOZIOPEZE>
- Králíková, A. Hladké čtení fikčních světů. *A2*. 2017, roč. 13, č. 24, s. 8.
- Krčmová, M. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In Čechová, M. – Krčmová, M. – Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008, s. 296–328.
- Kubaník, P. Baby talk. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Datum aktualizace neznámé [cit. 2020-07-28] Dostupný z: <https://www.czechency.org/slovník/BABY TALK>
- Langmeier, J. – Krejčíková, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998.
- Lederbuchová, L. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: H&H, 2002.
- Málková, I. Iva Procházková. In *Slovník české literatury* [online]. 2008-03-06 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=957&hl=Iva+Proch%C3%A1zkov%C3%A1>
- Matouš, K. Nebe je bezva, ale jenom na chvíli. *Host 22*, 2006, č. 10, příloha Zlatý máj, s. 112.
- Miko, F. *Hra a poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá, 1980.
- Nezkusil, V. Příběhová próza s tematikou dětského života. In Chaloupka, O. – Nezkusil, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 9–33.
- Nezkusil, V. Specifické výrazové prostředky v literatuře pro děti a mládež. In Chaloupka, O. – Nezkusil, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 59–90.
- Nodelman, P. Language: The Text and Its Shadows. In *Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008, s. 8–18.
- Peterka, J. Heslo Literatura pro děti a mládež. In Vlašín, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 208–301.

- Prchalová, D. *Vliv rodiny a mateřské školy na rozvoj čtenářské gramotnosti u předškolních dětí*. Praha, 2012. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury.
- Provazník, J. Iva Procházková: Myši patří do nebe... ale jenom na skok. *Tvořivá dramatika*, 2006, roč. 17, č. 2, s. 45.
- Reissner, M. Dočasná náhražka zvaná Aty. *Ladění 7*, 2002, č. 3, s. 27–28.
- Segi Lukavská, J. (ed.). *Dítěti vstříc: teorie literatury pro děti a mládež*. Brno: Host, 2018.
- Stich, A. O jazyce a slohu současné literatury pro mládež. In *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy*. Praha: SNDK, 1962, s. 193–223.
- Stupková, K. *Tři výrazné vývojové trendy v young adult literatuře*. Diplomová práce (Mgr.). Praha, 2018. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky.
- Svadbová, B. Téma vzpoury literárních hrdinek. *Tvar*, 1996, č. 18, s. 9.
- Štícha, F.: Synoptický prézens. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Datum aktualizace neznámé [2020-07-30]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SYNOPTICKÝ_PŘÉZENS
- Šubrtová, M. Patří myši do nebe? *Ladění 11*, 2006, č. 3, s. 13–14.
- Šubrtová, M. Život jako volba. In *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2007, s. 77-82.
- Uličný, O. – Horák, J. *Prostor pro jazyk a styl*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994.
- Urbanová, S. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012.
- Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999.
- Urbanová, S. Vrstevnatost prózy Červenec má oslí uši. In Urbanová, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. s. 232–240.
- Všetička, F. *Stavba prózy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992.